

Hilde Krogh

To flyktningegruppers hverdag i en norsk kommune

«Når vi kommer til et nytt land, prøver vi å
gripe håpet»

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Hilde Krogh

To flyktningegruppers hverdag i en norsk kommune

«Når vi kommer til et nytt land, prøver vi å
gripe håpet»

Prosjektrapport 156 – 1994

Prosjektrapport 000

Hilde Krogh

**To flyktningegruppers hverdag i en norsk
kommune**

«Når vi kommer til et nytt land, prøver vi å gripe
håpet»

ISSN 0801-6461

ISBN 82-536-0463-7

200 eks. trykt av

S. E. Thoresen as

Cyclus resirkulert papir

omslag 200 g, innmat 100 g

© Norges byggforskningsinstitutt 1994

Adr.: Forskningsveien 3B
Postboks 123 Blindern
0314 OSLO

Tlf.: 22 96 55 00

Fax: 22 69 94 38 og 22 96 55 42

Forord

Denne rapporten beskriver og analyserer hverdagen til to flyktningegrupper i en norsk kommune. Vi tror erfaringene som er hentet frem vil være relevante for kommuner som har bosatt flyktninger. Flyktingenes egne opplevelser av hvordan de blir tatt imot i norske lokalsamfunn, kan være et viktig premiss for den statlige og kommunale integreringspolitikken. Av hensyn til de intervjuede har vi valgt å anonymisere innholdet i rapporten. Stedsnavnene er oppdiktet.

Rapporten er basert på omfattende samtaler med et representativt utvalg av flyktninger i en distriktskommune. Samtalene fant sted i desember 92 og i januar, februar og mars 93.

Fagsjef Anne Sæterdal ved Norges Byggeforskningsinstitutt har vært veileder og fagansvarlig for prosjektet. Både hun og senere fungerende fagsjef Tone Alm Andreassen ved samme institutt har vært viktige støttespillere i prosjektperioden.

Flyktingene har gitt dette prosjektet dets "ånd". Deres bidrag til utformingen av samtaleveilederen, gjennom møter med flyktingerepresentanter i flyktingeutvalget og gjennom allmøter, har vært av avgjørende betydning. Videre har den gjestfriheten som jeg har blitt møtt med under min besøksrunde, vært ubeskrivelig. Takk til iranske og vietnamesiske flyktninger som har åpnet sine hjem, traktert meg med all mulig slags god mat og som har delt sin hverdag med meg. For mange er det snakk om en hverdag som kan være tung og vanskelig å snakke om, og jeg setter desto større pris på at så mange var villige til å sette ord på noen av sine opplevelser og erfaringer.

En spesiell takk til den vietnamesiske tolken som har vært villig til å stille opp i helger og på kveldstid. Vårt samarbeid har vært lærerikt, morsomt og inspirerende.

Nærmiljøkonsulenten i kommunen har i forbindelse med undersøkelsen stilt opp på det meste og har vært til stor støtte. Likeledes har andre representanter fra kommunen bidratt med synspunkter på forberedende diskusjonsmøter og i samtaler.

Der hvor det har vært mulig, har rapporten blitt sendt tilbake til de flyktingene som har vært med i undersøkelsen for kommentarer før det endelige utkastet er oversendt kommunen. Deler av rapporten har også blitt tilbakeført til flyktingekontoret.

Kirsten Arge
Forsknings sjef

Hilde Krogh
Prosjektleder

- *"Du jobber, lønna di er 200.000. Du har flere unger. Du har tatt til deg et foreldreløst barn. Hvis du har god nok økonomi, deler du. Så lenge du greier det, er det greit. Dersom du ikke har god nok økonomi, vil de første barna si til fosterbarnet: Vekk med deg, vi er de egentlige barna! Det oppstår en konflikt mellom barna.
Dere som er nordmenn vet mye bedre enn oss når det gjelder rasisme. Som mor har du bestemt deg for å få et fosterbarn; det er du som er ansvarlig, det er du som skal løse konflikter. Nordmenn forstår mye bedre enn flyktinger konfliktene i Breidstrand. Flyktingene kan ikke gjøre noe mer for å stanse rasisme, flyktingene er nøytrale, objektive. De må bare akseptere, de kan ikke si et ord.
Det er mange forskjellige flyktinger i landet. Asiatiske land har respekt. Vi har fått hjelp fra myndigheter og nordmenn, vi kan ikke kjempe mot nordmenn: Når vi spiser en frukt må vi være takknemlig mot de som plantet trærne. Vi vil ikke kjempe imot. Som et fosterbarn vil jeg ikke si noe, jeg vil bare akseptere."*

- *"Jeg følte at jeg trengte venner. Jeg var helt alene og ville gjerne ha kontakt med nordmenn. Men -- det var helt håpløst å få kontakt med dem.
Jeg gikk på kafèen på bussholdeplassen; jeg hadde lyst til å spille biljard. Da jeg spurte de fem personene som var der om de ville spille med meg, ble jeg møtt med finger og "fy faen". Jeg skjønnte ikke hva det betydde.
Jeg begynte å hate Breidstrand og nordmenn. Hvis de viste finger, viste jeg finger. Hvis de kastet flasker, kastet jeg flasker."*

- *"Jeg har vært veldig lei meg i Breidstrand, men her skal jeg bo. Hvis jeg flytter på grunn av noen ungdommer, betyr det at vi har gitt opp. Det finnes mange bra ungdommer også."*

- *"Hvis Breidstrand var flott, ville ikke flyktingene ha anledning til å delta på denne måten. Vi er heldige som kan lære så mye i Breidstrand."*

- *"Vi har mistet mye. Familieforhold og bakgrunn. Når vi kommer hit, møter vi opp med det livet og den æren vi har igjen. Når vi kommer til et nytt land, prøver vi å gripe håpet."*

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
I. Bakgrunnen for undersøkelsen	7
II. Flyktningebefolkningen i "Bakkeland" -- og utvalget for denne undersøkelsen.....	8
III. Innfallsvinkel.....	9
IV. Et hjem i "Bakkeland" kommune.....	11
Bolig og boligbistand	11
Hjemmet som fristed.....	12
Hjem som fengsel.....	14
Prioriteringer som bidrar til en følelse av "hjem"	16
V. Fysiske og psykiske overgrep mot flyktningegruppene.....	19
Fysiske overgrep mot ting.....	19
Fysiske overgrep mot personer.....	20
Overgang mellom fysiske og psykiske overgrep.....	21
Psykiske overgrep.....	21
Flyktingenes opplevelse av overgrepene	22
Hvordan flyktingene selv forklarer overgrepene.....	23
Hvordan forholder flyktingene seg til overgrep?	25
VI: Hvem kan garantere trygghet?.....	28
Flyktingenes forhold til det lokale politiet og til rettsvesenet generelt.....	28
VII. Flyktingene og flyktningekontoret.....	31
Flyktingenes opplevelser av signaler fra flyktningekontoret.....	32
"Når insektet faller i suppa": Hvordan flyktingene forklarer det de opplever på flyktningekontoret.	36
Er det mulig å uttrykke misnøye overfor foreldre?.....	37
Spredning av flyktningekontoret.....	39
VIII: Flyktingene og kommunale etater.....	40
IX: Kommunale tiltak.....	43
"Folk tror ikke vi er flinke nok -- så de setter igang tiltak": flyktingenes kommentarer til allerede igangsatte tiltak	43

X: Holdninger	45
XI: Forslag til tiltak	47
Forslag til tiltak i forhold til flyktningekontoret	47
Forslag til tiltak i forhold til andre kommunale kontorer	48
Forslag til egen-organisering	50
Bakkeland Tiltaksplan	50
XII: Oppsummering	52

Vedlegg

Litteraturliste	56
Samtaleveileder	58

I. Bakgrunnen for undersøkelsen

"**Breidstrand**" er et av de stedene i Norge som har opplevd trakasseringer og voldshandlinger rettet mot innvandrere og flyktninger. I løpet av 1991 ble "**Et alternativt Breidstrand**" samt "**Bakkeland tiltaksplan**" startet, "Bakkeland" tiltaksplan som en direkte konsekvens av et innvandreriendelig møte hvor Arne Myrdal var hovedtaler. Møtet hadde voldelige utslag.

Ifølge en rapport satt sammen av en ad hoc gruppe i tilknytning til **Tiltaksplanen** er hensikten med planen:

- å legge til rette og samordne lokale aktiviteter og virkemidler som bidrar til å gjøre Breidstrand til et godt sted å være for alle;
- å stimulere lokale lag og organisasjoner til å bidra mer aktivt til å skape gode forhold mellom innvandrere og lokalbefolkningen forøvrig (1991: 4).

Kjennskap til hvordan de forskjellige grupperingene i kommunen opplever sin hverdag er en måte kommunen kan forsikre seg om at aktiviteter og tiltak faktisk henvender seg til og dekker noen av lokalbefolkningens behov. Tilbakemelding om hvordan de allerede igangsatte tiltakene fungerer vil videre gi kommunen verdifulle tips om disse har den ønskede effekt. Og ikke minst synes det viktig for kommunen å få idéer og forslag til tiltak som stedets innbyggere mener vil forbedre deres hverdag.

Denne undersøkelsen har henvendt seg til kommunens flyktninger. Dette er grupper som er både synlige og usynlige i lokalsamfunnet. De er synlige når de blir siktemål for forskjellige former for overgrep. I beslutningssammenheng virker det imidlertid som om flyktningegruppene er forholdsvis usynlige idet tiltak og aktiviteter har vært satt i gang uten at deres stemmer har vært hørt. Generelt i befolkningen er nok flyktningene både synlige og usynlige. De blir ekstra synlige når artikler i nasjonale og/eller lokale aviser bygger opp under allerede eksisterende stereotyper. Dagliglivet, slik det oppleves av flyktningene (og ikke slik det presenteres i sensasjonelle medieoppslag), er imidlertid ofte usynlig for folk flest, likeledes deres bakgrunn og årsakene til at de er kommet i en flyktningesituasjon.

Denne rapporten tar sikte på å beskrive visse deler av hverdagen slik som flyktningene selv opplever den i "Bakkeland" kommune. Rapporten tar for seg de vanskelige møtene, både med lokalbefolkningen og med representanter for kommunen. I og med at flyktningenes muligheter og liv er påvirket av det samfunnet de lever i, er rapporten like så mye en beskrivelse av sider ved det norske samfunn som av flyktningenes hverdag. Rapporten avslutter med en oversikt over flyktningenes idéer og forslag til hvordan i utgangspunktet konfliktfylte møter kan utvikles til noe mer konstruktivt -- for alle parter.

II. Flyktningebefolkningen i "Bakkeland" -- og utvalget for denne undersøkelsen

Pr. 11.5.92 var det 221 flyktninger bosatt i "Bakkeland" kommune. Det var 31.192 innbyggere i "Bakkeland" den 1.1.92, det vil si at flyktningene utgjorde ca. 0,7% av innbyggerne i kommunen. Av de 221 flyktningene var det 179 vietnamesere og 34 iranere. (De resterende 8 var fra Irak, Jugoslavia og Algerie.) Mens iranerne var forholdsvis likelig fordelt mellom Breidstrand og "Dalen", bodde de fleste vietnameserne i Breidstrand (ca. 74%).

De første vietnameserne kom til kommunen i 1979. Cirka 30 % av vietnameserne i kommunen kom til Norge mellom 1979 og 1982. Til sammenlikning er cirka 40 % kommet i løpet av de siste fem årene. Cirka 15 % av de 179 vietnameserne i "Bakkeland" er født i kommunen. De aller fleste vietnameserne er kvoteflyktninger, det vil si at de er kommet direkte til "Bakkeland" kommune fra flyktningeleire.

Samtlige iranere kom i perioden mellom 1987 og 1990. Da de aller fleste var asylsøkere, tilbrakte de en kortere eller (ofte) lengre periode i asylmottak (og eventuelt andre kommuner) før de kom til "Bakkeland" kommune.

Mens vietnameserne ofte har kommet sammen i familier (foreldre og barn eller søsken sammen), kom mange av iranerne alene. De fleste var enslige, yngre menn, men det var også blant dem noen gifte menn som i løpet av ett til to år ble gjenforenet med koner og eventuelle barn. Noen familier har imidlertid blitt separert igjen -- noe mange ser som en følge av de vanskeligheter familiemedlemmene har erfart i Norge.

Innenfor den tidsmessige og økonomiske rammen for denne undersøkelsen var det bare mulig å ha samtaler med et utvalg av flyktningebefolkningen i "Bakkeland". En tredjedel av husholdene ble trukket ut i et tilfeldig utvalg¹. Alle husholdene i "Bakkeland" ble således inkludert i undersøkelsen. Dermed ble det også mulig å se på eventuelle forskjeller mellom det å bo i "Dalen" og Breidstrand.

---

¹ Samtlige flyktningehushold fikk et nummer og ble deretter plukket ut etter en liste med tilfeldige numre. Av sekstitte iranske/irakiske og vietnamesiske hushold i Ringsaker kommune ble tjueen trukket ut. Av disse falt to fra.

III. Innfallsvinkel

Norsk innvandrerforskning har blitt kritisert for å være for ensidig positiv i sin presentasjon av innvandrere og flyktninger, og tilsvarende for å være for kritisk mot norske normer og verdier (Lien, 1991). Dette svekker denne forskningens "troverdighet" ifølge sosialantropolog Inger-Lise Lien som i stedet presiserer følgende krav til framstillingen av "data":

Verdifrihet har vist seg å være et umulig krav å stille, men det går kanskje bedre an å stille krav om "upartiskhet" i betydningen av at alle forskjellige sider av en sak skal vies like mye plass eller oppmerksomhet, slik at man ikke fremstiller et bilde av virkeligheten som "ensidig", eller "skjevt" (1991: 183).

Inger-Lise Lien synes å sidestille innvandrer- forskning med en beskrivelse og analyse av innvandrere og flyktninger. Imidlertid har en del av denne forskningen, som kriminolog Hedda Giertsen framhever i en replikk til Inger-Lise Lien, vært opptatt av å studere møtet mellom innvandrere og det norske samfunn:

Tanken bak er at muligheten for å forstå konflikter eller gode møter mellom det norske samfunnet og innvandrerne ikke ligger i innvandrerne, men i relasjonen mellom dem og de institusjoner og personer de møter i det norske samfunnet. Her spiller også innvandrernes kultur en rolle, men hvilke sider som kommer frem, hvordan den utformes i det nye landet, det henger sammen med den situasjon de kommer til (1991: 376).

Langtfra å være "ensidig positiv" har innvandrer- forskningen i Norge også blitt beskrevet som ensidig etnosentrisk. I denne sammenhengen blir det vist til at det i en del av, i alle fall den tidligere, innvandrerforskningen ligger antakelser om at innvandrerne, og da spesielt deres kulturelle bakgrunn, er den direkte årsaken til de problemene som oppstår i deres møte med og forhold til Norge. De økonomiske og sosiale begrensningene innvandrerne møter i Norge er sjelden blitt påaktet i denne forskningen. (Se Sunil Loonas artikkel "Samfunnsvitenskap og migrasjonsforskning i Norge" i Innvandrerinformasjon, 1983).

En forsvinnende liten del av innvandrerforskerne er av innvandrerbakgrunn selv. Etnosentrisme kan forstås som det å dømme andre gruppers atferd og forhold ut fra eget verdensbilde. Det faktum at Norge er en del av den nordvestlige dominansestrukturen i verdenssammenheng kan gjøre det vanskeligere for norske forskere å ta hensyn til at ens verdensbilde bare er et av mange. Således påpeker Hedda Giertsen at hva som oppfattes som "sannhet" eller "hele bildet" som Inger-Lise Lien etterlyser, er betinget av fortolkninger fra forskernes side som igjen er sosialt og kulturelt bestemt (1991: 376)².

² Sosiolog Live Brekke peker på betydningen av å erkjenne de interesser som ligger i nasjonal tilhørighet for en norsk forsker som studerer innvandring til Norge: "Ikke fordi fargen på forskerens pass spiller noen rolle. Men fordi hvor du er

Ved siden av at en rapport som denne vil være preget av forskerens fortolkninger og innfallsvinkler, er undersøkelsen først og framst kommet istand på grunn av behov for informasjon om et spesielt område hos oppdragsgiver, det vil i dette tilfellet si **Breidstrand tiltaksplan**. Generelt var det et ønske hos **Tiltaksplanen** å synliggjøre flyktingenes situasjon i kommunen for kommuneansatte såvel som for folk flest. Det var imidlertid en oppfatning om at visse områder -- som omfanget av trakassering og vold erfart av flyktingene samt deres erfaringer med hjelpeapparatet -- var viktige å inkludere i undersøkelsen. Det ble derfor utarbeidet en samtaleveileder hvis innhold ble drøftet i flere møter mellom flyktingerepresentanter fra flyktingeutvalget, kommunerepresentanter og undertegnede. (Se vedlegg) Undersøkelsen og intensjonene bak denne var også tema for to allmøter med iranerne og vietnameserne i kommunen.

Egne innfallsvinkler omfatter en interesse for hvorledes et minoritets/majoritetsforhold i et spesielt samfunn ytrer seg og hvilke konsekvenser et slikt forhold har for de involverte partene. To sosiologer, Jack og William Levin, som skriver om diskriminering av eldre i U.S.A., peker på at minoritetsperspektivet tydeliggjør hvordan

...grupper blir tildelt en underordnet posisjon i et samfunn basert på tillagte egenskaper - egenskaper som de samme gruppene har liten eller ingen kontroll over (1980: 65).

De uttaler videre at minoritetsperspektivet

...gjør oss oppmerksomme på den **måten** medlemmer av en gruppe blir **behandlet** på (både på det individuelle og det institusjonelle planet) av medlemmer av den andre gruppa (1980: 65).

Et slikt perspektiv forneker ikke at medlemmer av en såkalt minoritetsgruppe selv er handlende individer. Det legger imidlertid vekt på de sosiale forhold som virker begrensende på en minoritetsgruppes handlingsmuligheter.

Majoritets/minoritetsperspektivet kommer tydeligst fram i diskusjonen om kommunens rolle i denne rapporten. De strukturelle begrensningene som flyktingene opplever i hverdagen, kunne nok med fordel ha vært diskutert mer inngående; en slik diskusjon ville imidlertid ha krevd en mye mer omfattende og dyptpløyende undersøkelse.

IV. Et hjem i "Bakkeland" kommune

"Hjem" er et følelsesladet begrep. Arkitekten Amos Rapoport hevder at hjemmet leder oppmerksomheten mot mer enn den konkrete boligen. Han viser til at når vi tenker på et hjem, har vi visse **forhold mellom** et menneske og hennes eller hans bolig (eventuelt lokalsamfunn, hjemland, etc) i tankene (1992). Disse forholdene kan blant annet gi seg uttrykk i et behov for trygghet og kontroll, de reflekterer ofte ens idèer og verdier samt ens tilknytning til familie og venner (Haward, gjengitt i Rapoport, 1992: 15). Opplevelsen av et hjem er også kulturelt betinget. Boligen kan danne hoveddrammen for opplevelsen av et hjem. Rammen kan imidlertid også være hellige steder i et landskap, et nabolag, en arbeidsplass, en by eller et land (Rapoport 1992: 29).

Sosialantropolog Marianne Gullestad som har fokusert på boligens betydning for nordmenn, mener at boligen i en norsk sammenheng er av betydning både på det praktiske og ideologiske plan (1984). På et praktisk plan hevder hun at boligen blir spesielt viktig på grunn av et kaldt og fuktig klima. På et ideologisk plan uttrykker boligen selvstendighet, en viktig verdi i det norske samfunn. (Med andre ord uttrykker boligen noe mer enn en konkret struktur.) Gullestad peker også på hvordan "hus og hjem" i norsk hverdagstale er et uttrykk for familie-samhold; hjemmet er familiens territorium. Ideelt skal det norske hjemmet ha en atmosfære av varme, det skal være koselig, fredelig, stille og trygt -- til sammenlikning med den kaldere, mer utfordrende, men også potensielt farligere verden utenfor (Gullestad 1984: 85).

I dette kapitlet vil jeg ta for meg sider ved det norske samfunn, da spesielt "Bakkeland" kommune, som bidrar til en følelse av et hjem for flyktingene. Boligen og opplevelsen av denne utgjør bare en side i denne diskusjonene. Tilhørighet (gjennom arbeid, skole, etc.) til lokalsamfunnet, forhold til naboer, generell uformell sosial kontakt og statlig politikk er også viktige faktorer. Alt avhengig av ens livssituasjon og livsbetingelser kan boligen være et fristed, et sted hvor en selv, venner og familie fritt kan gå inn og ut, eller boligen (eventuelt lokalsamfunnet og det norske samfunn) kan bli et fengsel.

Bolig og boligbistand

I "Bakkeland" kommune har det inntil nylig vært flyktingekontoret som har hatt ansvaret for tildelingen av boligene til flyktingene. Spesielt i forbindelse med kvoteflyktingene har en forsøkt å ha boligen klar når flyktingene ankommer kommunen. Mens dette kan oppleves som betryggende for flyktingen(e), har denne praksisen også sine ulemper. Når noen av flyktingene snakker om at de "er blitt plassert" i boliger, antyder dette at mulighetene til valg av bolig kan oppleves som begrenset.

Cirka halvparten av de husholdene jeg besøkte i denne undersøkelsen, eier sin egen bolig. De fleste ble i sin tid anbefalt å kjøpe leiligheten de var blitt anvist ved hjelp av lån (for eksempel fra SIFBO og gjennom bank). Flere har fått problemer med tilbakebetaling og får støtte/lån fra flyktninge- kontoret til renter og delvis til avdrag³.

Fem av de nitten husholdene i dette utvalget karakteriserte selv sine hus som dårlige og av lite tilfredsstillende standard. Dette er hovedsakelig flyktninger som har kommet i løpet av de siste tre årene og som ikke eier sin egen bolig. Boligene opplevdes som mørke, trange, det var rått og kaldt (trekkfullt), meget lydt (en kan for eksempel høre naboen nyse), dårlig luftventilasjon, etc. Videre fungerte ikke ytterdører, toalett og varmtvanns- beholdere som de skulle. Enkelte av familiene uttalte i denne forbindelse at de syntes det var pinlig å motta besøk.

I forbindelse med misnøye over boligen erklærte noen at de ønsket å flytte, et ønske de hadde lagt fram for flyktningekontoret. En yngre mann hadde på egen hånd funnet fram til en alternativ leilighet -- (noe som ikke er lett på et leiemarked som, ved forskjellige mekanismer, har en tendens til å stenge ute folk fra "den tredje verden".) Flyktningene opplever imidlertid at det tar svært lang tid før alternative boliger blir foreslått av flyktningekontoret, hvis det da i det hele tatt skjer. For noen virker håndteringen av regelverket som vilkårlig og personavhengig; det er ikke alltid lett å forstå hvorfor en får avslag.

Boligbistand er for øvrig et område som belyser flyktningenes forhold til kommunen, da spesielt flyktningekontoret. Forholdet flyktninger/flyktningekontoret vil jeg diskutere senere i denne rapporten.

Forholdene på leiemarkedet i "Bakkeland" kommune ble ikke tatt opp spesielt i denne undersøkelsen. Et par av flyktningene kunne imidlertid fortelle om noe vanskelige leieforhold. Spesielt var utleiers skepsis til besøk et problem.

Flyktningenes tilknytning til boligen varierer. En dårlig boligstandard og strenge leieforhold fører til innsnevring i hverdagen. I begge tilfelle blir boligen mer lukket idet det, av forskjellige grunner, kan være vanskelig å motta besøk av venner og familie.

Hjemmet som fristed

Flere av flyktningene forteller om hvordan de i hjemlandet har vært vant til et åpent hjem og lokalsamfunn. I Norge har mange opplevd en "lukkethet" som kan bidra til en følelse av forlatthet. Her er en plutselig alene. For noen kan det bli svært ensomt. De fleste synes imidlertid å ha bygget opp et nettverk av venner og bekjente -- oftest bestående av flyktninger i liknende situasjoner som en selv. Det å få støtte fra folk med liknende erfaringer, liknende problemer og liknende savn, er uvurderlig. Samtidig pekte flere på behovet for ulike typer kontakter og støtter, det vil si med folk som kan være med på å sikre ulike former for tilhørighet i det norske samfunn. Forholdsvis få har funnet nære norske venner. (For de som har etablert vennskap med nordmenn har disse i noen tilfeller vært naboer. Helst er det imidlertid nordmenn en har truffet gjennom skolegang, foreningsvirksomhet eller idrett.)

³ Det faktum at mange flyktninger i sin tid ble oppmuntret av hjelpeapparatet til å kjøpe sin bolig har ført til at de i lang tid framover vil være avhengig (heller enn uavhengig) av det samme apparatet.

Manglende kjennskap til det norske språket kan utgjøre en barriere når kontakt skal etableres med nordmenn. Ifølge en vietnameser i tjue-åra som har vært i Norge siden han var seksten:

Når du kan godt norsk, aksepterer folk deg med en gang. Når du ikke snakker godt norsk, blir folk irriterte.

Det er imidlertid ikke bare språket som utgjør en hindring. Flere flyktninger peker på en opplevelse av at norske naboer har nok med seg selv; de viser en manglende interesse for å komme i kontakt med folk fra andre kulturer. Slike opplevelser fikk en vietnamesisk kvinne til å spekulere på følgende:

Nordmenn føler at de må være hyggelige, men jeg tror ikke de liker oss. Jeg tror ikke de er interessert i å ha kontakt med oss utover sin egen familie. Jeg sier ikke at nordmenn er slemme; dette er noe jeg føler. Det er vanskelig for meg å besøke dem.

I en artikkel om sosialt samvær i en vestnorsk bygd, påpeker sosialantropolog Anne Kathrine Larsen at hovedtyngden av samvær mellom granner er relativt formalisert: "Det vil si at de sjelden kommer sammen **bare** for samværets del -- for å fortelle om sine gleder og sorger, sin personlige medgang og sine frustrasjoner" (1985: 167). En konsekvens av det minimale uformelle samværet var en opplevelse av sosial isolasjon og ensomhet blant bygdas innbyggere. Nå er det forskjell mellom et lite lokalsted på Vestlandet og to, til sammenlikning, store tettsteder på Østlandet. Fra flyktingenes ståsted kan det likevel synes som om nordmenn flest ikke tar unødvendig kontakt. En iransk mann trodde nok at nordmenn var interesserte i å få kontakt, men at de ikke vet hvordan de skal gå fram.

Noen av flyktingene funderte på hva som må til for å bli kjent med naboene. Det kan virke som om det å ta initiativ samt være utholdende er en nødvendighet for å lykkes i å etablere et norskt nettverk. Mens det for eksempel i Iran er vanlig at folk som flytter til et nytt sted blir ønsket velkommen av naboene og invitert inn, kan det her virke som om det er innflytternes ansvar å ta et slikt initiativ. Flere av flyktingene (både iranere og vietnamesere) har også gjort dette. De fortalte om hvordan de har invitert norske naboer inn eller tatt med seg hjemmebakte kaker, frukt og grønnsaker fra hagen til naboen. Slike initiativ blir ofte møtt med bifall fra naboer. En vietnamesisk kvinne sa at:

Naboen er hyggelig fordi jeg også er hyggelig. Jeg høstet grønnsaker og ga til naboen og fikk epler tilbake fra dem. Ungene mine kan snakke for meg. Vi har veldig god kontakt med dem.

Generelt kan det nok sies at kontakten med norske naboer i kommunen oppleves som begrenset.⁴ Dette reflekterer delvis den begrensede kontakten mellom nordmenn generelt. Som en iransk kvinne sier det: "Vi har samme kontakt med våre norske naboer som andre norske har med hverandre." For noen kan kontakten begrense seg på grunn av vanskeligheter med det norske språket. Språk læres imidlertid i kontakt med de som har det som morsmål; uten denne kontakten er det vanskelig å tilegne seg et nytt språk, spesielt et språk som tilhører en språkgruppe fjern fra ens egen. For de som har en sterk opplevelse av ikke å bli likt av nordmenn⁵,

⁴ Flere av familiene jeg besøkte, fortalte at de svært sjelden fikk besøk av norske. Spesielt barna så fram til slike besøk.

⁵ Omfanget av den trakassering som flyktingene har vært og er utsatt for i kommunen, vil bli beskrevet i neste kapittel. Her vil jeg bare påpeke at enkelte av flyktingene også har hatt mindre hyggelige sammenstøt med naboer. Selv om det som oftest er ungdom som står for direkte trusler i lokalsamfunnet, er det også vel verdt å merke seg at i noen tilfeller blir

kan det oppstå en ond sirkel. I slike tilfeller er det mer naturlig å trekke seg tilbake, med den følge at praktiseringen av norsk blir ytterligere redusert.

Hjem som fengsel

Det å være flyktning innebærer få valg og mange tap. En er blitt tvunget til å flykte fra hjemlandet og mister derved sitt hjem, sitt sosiale nettverk, sine arbeidsmuligheter og generelle kommunikasjons- muligheter. Få av flyktningene i denne undersøkelsen valgte Norge som det landet de ønsket å flykte til. Når de først hadde kommet til Norge, valgte noen "Bakkeland" kommune som sin bostedskommune, men de aller fleste ble plassert også her.

En iraner beskriver hvordan den første boligen i Norge, en campinghytte hvor han ble plassert midt på vinteren, ikke fravek så mye fra det fengselet han kom fra:

I fengselet ble jeg av og til sendt til isolatet hvor jeg måtte være ti dager helt alene. Det var helt forferdelig. I stedet fikk jeg ti dager her fire måneder. Den eneste forskjellen var at jeg kunne låse døra selv, den ble ikke låst utenifra.

I norsk litteratur om innvandrere og flyktninger blir det ofte påpekt at kvinnene har en tendens til å bli isolerte på grunn av at mennene vanligvis ankommer tidligere enn kvinnene og at de i løpet av denne tida har etablert sine egne nettverk og kulturell kompetanse (Pedersen 1993). Med den nåværende arbeidsløshet som spesielt slår hardt ut for flyktninger og innvandrere, i tillegg til en tiltakende fiendtlighet mot flyktninger fra nordmenns side, synes denne situasjonen å være noe forandret. Både menn og kvinner blir isolert. De har begge mistet oppgaver som er viktige for deres identitet. For mennene finnes det ikke arbeid og kvinnene har mistet den nære familien som ga dem støtte i hjemlandet. Det er få sosiale muligheter utenfor ens eget indre nettverk.

Riktignok har flyktningene tilbud om norskkurs og forskjellige treningskurs, men disse kursene hjelper ikke nødvendigvis kursdeltakerne ut av isolasjonen i kommunen. Det hjelper lite å ha norskkurs når en etterpå ikke får bruke det en har lært. Flere pekte på at kurs satt i gang av arbeidsformidlingen til tider kunne gjøre vondt verre:

Arbeidskontoret har et kurs for flyktninger hvor alle flyktningene blir satt sammen. Flyktningene føler seg mindreverdige. De føler at holdningen fra arbeidskontorets side er: "De skal bare være litt opptatt. Det er viktig at de driver med noe." Flyktninger går på datakurs hvor de bare sitter og fyller ut tippekuponger. På AMO-kurset sitter de bare og leser litt forskjellig. De har behov for å bli kjent med nordmenn, komme i kontakt og høre hvordan nordmenn har det. I stedet går de på AMO-kurs med andre flyktninger i samme situasjon. En iraner som selv hadde blitt "satt på" utallige kurs, sammenliknet sitt nåværende arbeidskurs, hvor han er eneste utlending, med tidligere kurs:

Utlendinger blir satt på kurs. Men disse er spesielt for utlendinger. Alle iranere blir satt sammen. Vi lærer ingenting. Vi snakker bare persisk sammen. Nå er jeg på arbeidskurs hvor jeg er eneste utlending. Det hjelper mye. Etter 5 år i Norge begynner jeg å lære norsk.

Det var stor samstemmighet blant flyktningene i at kurs og arbeidstrening **sammen med** nordmenn var avgjørende for flyktningenes trivsel og integrering i lokalsamfunnet⁶.

Arbeid er naturlig nok noe som opptar de fleste. Arbeidsledighet bidrar til flyktningenes usynlighet i lokalsamfunnet. I denne forbindelse uttalte en vietnamesisk kvinne følgende:

Det jeg ønsker meg, er en jobb. Som det er nå, sitter jeg bare og stirrer i veggen. Jeg ser aldri noen ute på veien. Jeg kjenner ikke naboene bortsett fra en. Det spiller ikke noen rolle hva slags jobb det er så lenge jeg kommer ut og møter noen. Tilværelsen i Breidstrand er trist.

Av utvalget av flyktninger i denne undersøkelsen er samtlige som kom etter 1986 (14 hushold) uten jobb. Flere av de som kom før 1986, og som har eller har hatt jobb, er enten permittert eller står i fare for å miste jobben. En del av flyktningene i utvalget tar en form for videre-utdanning, (videregående eller høyskoleutdanning). Andre går på kurs arrangert av kommunen eller arbeidsformidlingen.

Kurs spesielt rettet mot flyktninger har, som allerede nevnt, en tendens til å understreke flyktningenes isolasjon i den norske samfunn. En av flyktningene mente imidlertid at naboene opplevde det som positivt at flyktningene går ut om morgenen og kommer tilbake om kvelden. Den andre sida av usynlighet er synlighet. Mye tyder på at flyktningenes bevegelser blir fulgt nøye i lokal- samfunnet.

De fleste av de enslige blant flyktningene, (hovedsakelig menn i mitt utvalg), har enten egen familie i kommunen (foreldre eller søsken) og/eller de har en eller flere venner i liknende situasjon. Flere snakket imidlertid om at de følte seg ensomme i "Bakkeland"; tankene går ofte til familien i Vietnam eller Iran.

Men ensomheten rår også i familiene hvor både kvinner og menn kan føle at de bare har hverandre. En iransk mann uttalte i denne sammenheng:

Når ting er vanskelige, er kona den eneste du kan bjeffe på. Vi er helt alene. Flere av de iranske familiene er skilt. Mannen hjelper kvinnen fordi hun er alene. Hvem skal støtte henne som skilt kvinne? Nordmenn kan ikke. Den eneste er mannen. Det er mange problemer ute som vi tar med oss inn. Barna, for eksempel, blir mobbet. Vi blir sure og sinte; vi blir sure på hverandre og krangler.

Når mann og kone er helt alene om problemene -- både i forbindelse med de savn og tap de opplever som flyktninger og med de problemene de møter i lokalsamfunnet -- kan hjemmet fortone seg som et fengsel.

Dette er et fengsel det er vanskelig å slippe unna. En iransk kvinne påpeker at:

Vi trenger penger for å komme ut av fengselet. Det norske samfunnet tar ikke hensyn til at kan dra noe sted. Når alt blir tatt fra deg, blir du aggressiv.

⁶ Et mål med denne undersøkelsen har vært å belyse flyktningenes egne oppfatninger av eksisterende tiltak samt forslag som kan føre til endringer i kommunens holdninger og virkemåter overfor flyktningene. Disse forslagene vil bli gjennomgått i den delen av rapporten som omhandler kommunen.

Flere argumenterer med at også flyktningefamilier har behov for å dra på ferie; de har behov for å slippe unna isolasjonen i lokalsamfunnet. Idet mange er under utdanning (omskolering) eller er arbeidsløse er dette imidlertid ofte en umulighet uten ekstra tilskudd. Spesielt de iranske og irakiske kvinnene snakker også om behovet for å se igjen sin nære familie, både for egen og barnas skyld. De peker på at for dem er deres opprinnelige familie like viktig som den nye familien de starter. Muligheten for kvinnene til å dra tilbake til hjemlandet er der, men økonomien tillater det som regel ikke. For noen av kvinnene (men også for mennene) kan savnet av den nære familien nesten gå på helsa løs. En iransk kvinne hadde følgende tanker rundt denne situasjonen:

Folk tenker ikke på det psykiske behovet du har for din familie, de tenker bare på penger. Jeg tenker også på økonomien. Jeg tenker på hvordan jeg skal skaffe penger. Jeg må dra til Iran annet hvert år, jeg må besøke familien min; jeg orker ikke å miste dem en gang til. Men jeg har ikke noe sted å gå for å skaffe penger...

På grunn av svært restriktiv behandling av visumsøknader fra "den tredje verden" er det få av flyktningene som har oppnådd å få søknader om besøk av nær familie innvilget. En mann bemerket at han ikke har noe problem med rasisme i lokalsamfunnet. Det han tenker på uavbrutt er at han ikke får innvilget søknaden om å få besøk av søsteren sin. Dersom han får råd en gang, kan han møte henne i et tredje land. Men er to uker nok til å bli kjent med sin søster igjen?

Hjem blir fengsel når mann og kone blir fullstendig overlatt til hverandre; når en opplever mistenksomhet fra folk i lokalsamfunnet; når det er få eller ingen muligheter til å treffe nordmenn ute; når en ikke har mulighet til å forlate lokalsamfunnet eller få besøk av nær familie. En iransk mann hadde følgende bemerkninger til en påstand om at ""Dalen"" er et meget bra sted å bo:

""Dalen"" er ikke fantastisk. Hvis jeg hadde hatt mange venner og jobb, hadde ""Dalen"" vært et bra sted å bo. ""Dalen"" er et veldig rolig sted. Et iransk ordtak sier: "Hvis noe er mer enn rolig, blir det fryktelig."

Prioriteringer som bidrar til en følelse av "hjem"

Som allerede nevnt har noen av flyktningene oppfattet initiativ og utholdenhet som viktige egenskaper når en skal bli kjent med nordmenn. Andre viser til deltakelse på forskjellige typer kurs og til skolegang som også inkluderer nordmenn, som nødvendige for å bli en del av det norske samfunnet.

Samtidig er vedlikeholdelsen av bånd til fortida viktig for å kunne fungere i nåtida. Som allerede nevnt er det bare mulig for noen få å besøke familie i hjemlandet. Det faktum at det å få besøk av eller bli gjenforent med nære slekninger fra hjemlandet kan innebære nesten uoverkommelige vanskeligheter, beklages dypt av alle.

Noen viser også til betydningen av å lage sin egen familie i det nye landet. En vietnamesisk kvinne uttalte at fordi det er så ensomt i Norge, må man lage seg en ny familie: "Vi må ha mange barn."

Prioriteringer finner videre sted på det materielle plan. Flere av flyktingene fortalte om hvordan det å flykte har lært dem å spare penger: "En person som går konkurs, er mer forsiktig neste gang." Flere understreket hvordan de gikk inn for å leve så billig som mulig -- klær blir for eksempel bare kjøpt på utsalg og maten passer mange på å kjøpe når det er tilbud. Isteden velger flere å bruke penger på andre ting, som TV og videospiller. (En familie påpekte hvordan de også hadde funnet et fordelaktig avbetalingstilbud når de skulle kjøpe TV og videospiller.)

De sistnevnte artiklene er muligens viktige statussymboler⁷. Men disse artiklene har også andre funksjoner. Flere påpekte direkte eller antydnet indirekte at slike artikler kan fungere som et bindeledd mellom fortid og nåtid, mellom det gamle og det nye hjemmet. En iransk kvinne fortalte at hun likte å følge med i en amerikansk såpeopera i Norge siden hun også hadde fulgt denne i Iran. Noen steder ble jeg vist videoer; mens vi et sted så opptak av et fjernsynsprogram om Vietnam, så vi på et annet sted vietnamesiske operaer. De mange funksjonene TV og videospiller kan ha, ble antydnet av denne iranske kvinnen:

En fordel med kabel-TV er at jeg ikke føler meg så alene. Når jeg er lei meg, slår jeg på TV. Den er blitt en del av vår familie. Vi har også kjøpt videospiller. Vi har mange persiske videoer. Det er viktig for barna også slik at de kan holde det persiske ved like.

Denne slags prioriteringer blir imidlertid ikke like godt mottatt av det norske samfunnet. En familie hevdet at selv om det ikke ble sagt noe, kunne de se mistroen i nordmenns øyne:

Selv om nordmenn ikke spør direkte om hvordan vi har fått råd til en ting, kan jeg se det på øynene deres at det er det de tenker. Som flyktning skal du ikke vise hvem du er.

En av hovedhensiktene med denne undersøkelsen var å synliggjøre flyktingenes egne opplevelser av den trakasseringen som har vært rettet mot dem fra enkelte ungdomsgrupper i kommunen. I løpet av våre samtaler ble det imidlertid klart at holdningene til og handlingene (eller det at en unnlater å handle) overfor flyktingene blant mottakersamfunnets øvrige representanter var vel så avgjørende for en følelse av tilhørighet. Viktige signaler gis for eksempel gjennom ikke-verbal kommunikasjon, som øyekontakt og kroppsspråk. Slike signaler oppleves som både skadelige og sårende, og som verbale og fysiske trakasseringer kan ikke-verbal kommunikasjon også oppleves som tegn på avvisning.

Jeg vil senere komme tilbake til holdninger og handlinger hos nordmenn, samt holdningenes forskjellige uttrykksmåter. På dette tidspunkt vil jeg bare komme med en spekulasjon om at signaler som tolkes som fordømming, kan være basert på rådende normer og oppfatninger i det norske samfunn om hvordan en flyktning bør oppføre seg. Egne pengeprioriteringer (som ikke nødvendigvis er sammenfallende med flyktingenes), samt forestillinger om at flyktinger bør leve under beskjedne kår, kan ligge til grunn for en underliggende kritikk.

⁷ I en rapport om flyktingers og innvandreres møte med sosialkontoret viser sosialantropolog Inger-Lise Lien til at oppfattelsen av en del gjenstanders betydning har i norsk bevissthet beveget seg fra luksuskategori til nødvendighetskategori (1986). Videospiller har etter hvert blitt en alminnelighet i mange norske hjem. I så måte kan man si at flyktingene lever opp til norske standarder om hva som er nødvendig.

Når flyktingenes prioriteringer blir straffet ved at de ikke blir akseptert eller de blir sett ned på, har dette en negativ innvirkning på egenverd. Negative reaksjoner på hvordan den enkelte flykting har valgt å innrede sitt hjem/liv, vil kanskje kunne bidra til at hjemmet (og livet) lukkes for andre enn for folk i samme situasjon som en selv. Dermed kan en bolig som av flyktingene oppleves å ha en dårlig standard så vel som ervervelsen av ting som i flyktingene øyne betyr en forbedring av boligens standard, føre til lukkethet heller enn åpenhet overfor utenomverdenen.

V. Fysiske og psykiske overgrep mot flyktningegruppene

Jeg har forsøkt å kategorisere den trakasseringen som flyktningene har opplevd, ikke på bakgrunn av de intensjoner som måtte ligge bak (se Bjørge 1989), men heller i forhold til hva eller hvem som var målet for overgrepet. Jeg har heller ikke gått inn for å telle overgrep, men i stedet fokusert på opplevelsen av de faktiske overgrepene samt av hva det betyr å daglig måtte leve med muligheten for slike overgrep.

Fysiske overgrep mot ting

Biler er et yndet overgrepobjekt. Både iranere og vietnamesere kan fortelle om biler som har fått vinduene tilgriset av spray, som har blitt overøst med maling, om bilvinduer som er knust, enten ved steinkasting eller skyting. Det blir også laget skraper i lakken og dekk blir skåret i stykker. Som regel finner hærverk sted når bilen er parkert i nærheten av boligen, men flyktningene har også opplevd at bilen deres er blitt ødelagt på bensinstasjoner o.l.

Et annet angrepsobjekt er flyktningenes bolig. Flere flyktninger kan for eksempel fortelle om steinkasting mot vinduer med den følge at vinduene knuses. Slagord som "hvit makt" er blitt sprayet på husveggen.

Det blir også fortalt om tilfeller av ødeleggeelse (for eksempel ved sprengning) eller tyveri av postkasse. En familie opplevde at leker og sykler som var parkert utenfor huset, ble stjålet og ødelagt.

Hvorfor blir akkurat disse objektene angrepet og hvilke følger har dette for flyktningene?

Bilen er meget viktig for mange flyktninger. I et samfunn hvor mange er redde for å ferdes til fots kan den være avgjørende når det gjelder å opprettholde forbindelse med utenomverdenen. Den representerer en beskyttelse. Bilen er spesielt viktig når en har barn. Sammen med barn kan en ikke forsvare seg mot overgrep på samme måte som når en er sammen med andre voksne. En vietnamesisk familie pekte for eksempel på at sammen med barn kan en ikke like lett hoppe ut i veikanten for å komme seg unna en truende situasjon. En annen vietnamesisk kvinne mente at:

Det er mye lettere å unngå rasister når vi har bil. Da ser de ikke at vi er flyktninger. Når vi ikke er i bilen, er vi redde. Men når vi har bil, så er det mye vanskeligere å få sosialhjelp.

Her blir det antydnet at i bilen blir en anonym og ikke synliggjort som flyktninger, (en synliggjøring som i enkelte situasjoner også kan bety at en er et angrepsobjekt). Samtidig kan det være vanskelig å rettferdiggjøre at en har bil overfor flyktningekontoret -- og kanskje også overfor lokalsamfunnet generelt. Bilen blir sett på som et luksussymbol og ikke noe som hører med i en nøktern livsførsel, forventet av flyktninger -- og sosialklienter.

Det faktum at flyktningene i mange tilfeller blir så avhengig av bilen, kan også gjøre denne til et mer attraktivt angrepsobjekt.

For ungdommen er bilen et statussymbol. Den er et sted hvor en kan samles, hvor en kan observere og samtidig bli lagt merke til. Kanskje føler en seg "større" i bilen, sammen med kamerater, enn en gjør til fots. Det at en føler seg "større" i bilen enn utenfor denne, kan også føre til at det er lettere å trakassere flyktninger når en selv er godt beskyttet i egen bil.

Boligen er et viktig samlingssted for mange flyktninger. Til sammenlikning med nordmenns opplevelse av leilighet/hus som et sted hvor en kan gjemme seg for utenomverden, så er boligen for mange flyktninger et sted hvor en åpner for folk utenifra. Jeg har allerede pekt på forskjellige grunner til at også flyktninger i noen tilfeller kan føle seg tvunget til å lukke boligen for utenomverdenen. Når ens hus og de som oppholder seg i det i tillegg blir gjenstand for direkte forfølgelse, kan dette føre til at det blir større avstand mellom det som foregår innenfor husveggene og det som foregår utenfor. En følelse av trygghet vanskeliggjøres når boligen blir et sted forbundet med usikkerhet og frykt.

Postkassen symboliserer kommunikasjon for de fleste av oss. I flyktningenes tilfelle er den vel kanskje ekstra spesiell fordi den muliggjør forbindelse med hjemlandet og med familien og vennene som en har måttet forlate. Angrep på en postkasse betyr også angrep på denne viktige forbindelseslinjen.

Fysiske overgrep mot personer

Her kan en snakke om alvorlighetsgrader avhengig av risikoen for fysiske personskader. (Jeg vil omtale de psykiske overgrepene -- som kan være like alvorlige -- senere.)

Skyting:

Angrep på hus kan også bety direkte angrep på en eller flere personer. Det har vært flere tilfeller, både i Breidstrand og ""Dalen"", av skyting mot hus for angivelig "å ta" en eller flere personer. Disse skuddangrepene har foregått om kvelden eller natta.

Dytt og slag:

Et av de alvorligste "nærangrepene" mot en flyktning i kommunen fant sted for et par år siden da en vietnamesisk mann ble slått ned av en ungdomsgjeng utenfor eget hus. Jeg ble også fortalt om tilfeller hvor gravide kvinner (både i Breidstrand og ""Dalen"") er blitt dyttet bakfra på gata.

Kasting av stein og flasker:

Flere av flyktningene kunne fortelle om situasjoner hvor de har opplevet å få egg, epler, snøballer og flasker kastet etter seg.

Annet:

En flyktning beskrev hvordan ungdom river av ham lua i busskøen og slenger den av gårde slik at han må gå og finne den. Inne på bussen drar folk i sekken hans og stopper ham på den måten, til stor fornøyelse for andre "medsammensvorne".

Disse overgrepene tyder på at de som angriper føler seg sterkest når angrepet skjer om natta, fra bil, eller når man angriper en person bakfra. Det å kaste ting etter folk betyr at den som angriper også kan distansere seg, han/hun behøver ikke å være i direkte kontakt med den som blir angrepet. Og selv om busseksempel innebærer en større grad av nærkontakt, skjer også disse overgrepene bakfra. Dette er i tillegg et tydelig eksempel på hvordan en flyktning kan bli stoppet, forhindret fra å delta og gjort til latter.

Overgang mellom fysiske og psykiske overgrep

Alle overgrep har en psykisk slagside. Det blir derfor vanskelig å skille mellom psykiske og fysiske overgrep.

Snei av bil:

Flere flyktninger forteller at de har opplevd å bli sneiet av bil. En kvinne kunne fortelle om hvordan hun ble sneiet av ungdom på moped mens hun gikk langs veikanten. To barn ble sneiet av en bil på vei til skolen. Barna kastet seg i grøfta mens bilen stoppet og sjåføren tok bilder av dem. Dette gjorde dem ekstra redde da de trodde vedkommende representerte en organisert gruppe.

Bilbråk:

Enkelte flyktningefamilier er sterkt plaget av biler som uavbrutt kjører rundt husene deres og gasser om natta. For flyktningene fører det til at de ikke får sove, er redde, og ikke tør å gå på jobben.

Psykiske overgrep

Telefonterror:

Enkelte av flyktningene blir ringt opp til alle døgnets tider. De blir skjelt ut og truet. En familie fortalte at oppringeren en gang hadde truet med at huset deres ville bli tent på, noe som førte til at familien fysisk måtte forflytte seg fra boligen.

Terror på gata:

Det er daglig kost for de fleste flyktningene å bli vist fingeren. Heller ikke uvanlig er det å få ordene "Svarting/utlending dra hjem!" ropt etter seg eller å bli spyttet etter. Både voksne og barn er utsatt for dette.

Terror på offentlige kommunikasjonsmidler:

Her har jeg allerede omtalt et eksempel hvor en flyktning opplevde å bli stoppet ved å bli dratt i sekken. I tillegg kunne denne flyktningen fortelle om hvordan folk legger beina på ledige seter slik at vedkommende er forhindret fra å sette seg.

Terror på utesteder:

Visning av finger, utrop som "svarting" er selvfølgelig ikke bare forbeholdt gata. Slike overgrep kan også finne sted på de få utestedene som finnes i kommunen.

Flyktingenes opplevelse av overgrepene

Denne rapporten behandler spesielt flyktingenes egne opplevelser av det som skjer dem i hverdagen. Enkelte pekte på at psykiske overgrep kunne være like vanskelige, om ikke vanskeligere, å takle enn fysiske overgrep. En ung iransk mann uttalte seg på følgende måte:

Det er lett å fokusere på en fysisk handling, men den psykiske trakasseringen er verre enn den fysiske. Jeg drar hjem og grubler over hva jeg har gjort. Det er den psykiske trakasseringen jeg er redd for, det er den jeg er mest alene om.

Når flyktingene skulle snakke om **hvordan** de opplevet disse overgrepene, gikk ord som "trist" og "lei" igjen. En yngre vietnamesisk kvinne hadde pådratt seg så mye angst at hun måtte gå til psykolog. Ifølge en annen vietnamesisk kvinne:

Vi flyktninger vil ikke forlate landet vårt. Når vi kommer til det nye landet, så opplever vi enda mer vondt og trist. Dette er forferdelig vanskelig å leve med.

En mann fortalte at:

Siden jeg flyttet hit har jeg ikke hatt en god dag. Jeg ser hat i øynene på folk. Jeg trives hjemme, men ikke ute.

Trakasseringene var også forbundet med redsel; spesielt var flyktingene redde for barnas velferd: "Som voksne kan vi passe oss, men det er vanskelig for barna." En far beskrev hvordan han opplevet det at datteren ble plaget på skolen:

Datteren vår fikk mye trøbbel på skolen. Andre elever viste fingeren og kastet snøball. Datteren vår er tøff, hun svarte igjen. Men hver dag på jobben, til samme tid, satt jeg bare og tenkte på datteren min som var på vei hjem fra skolen.

Det er ikke bare nåtida som bekymrer flyktingene; de undrer seg også over framtida. Spesielt vietnameserne engstet seg over hva som kan komme til å skje, både i deres hjemkommune og i Norge generelt. To familiefedre hadde følgende bekymringer:

Det jeg tenker mye på... Det har vært stille de siste tre månedene. Vi vet ikke hva som skjer nå. Jeg bekymrer meg om det. Hver gang de sender noe om rasisme fra Tyskland, skjer det noe i Breidstrand.

Rasismen har spredd seg til mange land. Vi er bekymret for at dette kan føre til store konflikter i Breidstrand. Vi som bor i Breidstrand, kan bli angrepet direkte. Vi vil gjerne vite om naboen vil hjelpe oss. Eller er det slik at vi må flykte fra landet?

Noen av flyktingene stilte også spørsmål til hvem det egentlig var som var redde. Fremmedfrykt er et ord som ofte har vært brukt i norsk innvandrerdébat. Det er ikke uvanlig å legge fremmedfrykt til grunn for de overgrep, både fysiske og psykiske, som skjer mot flyktingene. Redsel kan imidlertid også ha andre dimensjoner enn frykt for noen som ser annerledes ut enn selv. Noen av informantene forbandt redsel med historie og økonomi:

Det er ikke lenge siden Norge ble rikt. Men nå som nordmenn er rike, har de glemt sin bakgrunn. Norge er et av de rikeste landene i verden, men nordmenn er redde. De goder de har skal de bruke selv.

Et samfunns sosiale og organisatoriske system kan være avgjørende for opprettholdelse av ulikheter. Fra et interesse-teoretisk synspunkt innenfor sosiologien er det en klar sammenheng mellom ønsket om å forsvare egne privilegier og maktposisjon i samfunnet og den diskriminering basert på hudfarge eller religion som finner sted (Feagin og Feagin, 1988).

Hvordan flyktingene selv forklarer overgrepene

Overgrep mot flyktinger og innvandrere blir ofte forklart med en generell forverret økonomi, økt arbeidsløshet samt frykten overfor det ukjente. Flere av de jeg snakket med, så overgrepene i et slikt lys.

Når det gjelder rasisme⁸, så tror jeg det er mange forskjellige grunner (til dette). Jeg tror det har noe med økonomien å gjøre. Det er mange arbeidsløse. Hvis Norge kan klare å få balanse i økonomien, da kan rasismen forsvinne.

Denne vietnamesiske mannen så økonomi og arbeidsløshet som avgjørende for rasismen i samfunnet. En annen vietnameser pekte på politiske, økonomiske og kulturelle årsaker:

Det er mange grunner til rasisme, både økonomiske og politiske. På grunn av utvikling i politiske saker er folk rasistiske mot oss fordi vi er annerledes. Arbeidsledigheten øker. Nordmenn føler at jobbene blir tatt fra dem. De tror at vi flyktinger får mer sosialhjelp. Når flyktinger kommer til landet, har de språkproblemer; de må kanskje leve av sosialhjelp i fem til ti år. Nå som det er dårlige tider, blir dette slått ned på. Derfor har det dukket opp mye rasisme. -- En annen grunn til at folk er rasistiske, er at grupper har forskjellige kulturer...

Flyktinger og innvandrere (fra "den tredje verden", vel å merke) blir sett på som årsaken til de vanskelige økonomiske tidene, de blir syndebukker. (Tore Bjørge betegner dette som "syndebukkrasisme" -- 1989.) Ifølge en slik tankegang tar flyktingene jobbene fra nordmenn og er dermed den direkte årsaken til at nordmenn ikke får jobber. De nyter også goder som bør være forbeholdt nordmenn. En tredje vietnameser peker på at disse synspunktene bevisst spres i samfunnet:

⁸ Rasismebegrepet ble ofte brakt på banen av flyktingene selv. Mange sidestilte overgrep med rasisme, selv om noen, som dette iranske paret, mente at i noen sammenhenger måtte en være forsiktig med å bruke begrepet: "Når et barn på seks, sju år sier til dattera vår: 'Hei utlending, dra hjem', så er ikke dette rasisme, men frykt. Da er det best å ikke bruke rasismebegrepet."

Arne Myrdal sprer informasjon om flyktingene; sier at de får sosialhjelp og frie ting. Han prøver å elske fram konfrontasjoner hos norsk arbeidsløs ungdom som gjør at de hater innvandrere. I virkeligheten er det slik at innvandrere gjerne vil ha jobb, men det er vanskelig.

En vietnamesisk kvinne og hennes familie tolket rasismen blant enkelte ungdommer utfra forestillinger om **ære, misunnelse og mangel på omsorg**:

Vi forstår at noen er rasister. De føler at flyktingene har tatt over noe. Det har noe å gjøre med deres ære.

De som er rasister, mener at landet ble bygget opp av foreldrene. De har jobbet veldig mye. Rasistene føler at innvandrere overtar ting som er deres. De raser fordi de er misunnelige. Kanskje det er riktig ut fra deres tankegang.

De som er rasister har dårlig bakgrunn; de hater livet. Rasistene savner noe. Alle må ha omsorg rundt seg.

Forståelse for hverandres virkelighet var viktig i denne familiens beskrivelse av rasisme:

Vi dømmer ikke. Det er bare fordi vi ikke forstår hverandre: Rasistene har ikke oppfattet hvordan flyktingene har hatt det og heller ikke hvordan vi har det nå.

Det synes imidlertid som bare en av partene her har forsøkt å sette seg inn i hvorfor den andre part handler som den gjør. Dette kan være nødvendige "overlevelsesmekanismer" for en gruppe med forholdsvis lite makt i et samfunn. Den samme innsats for å forstå er ikke påkrevd for nordmenn.

En artikkel om "hvite privilegier" av sosialpsykolog Peggy McIntosh er instruktiv i denne forbindelse. Her hevder hun at hvite mennesker er oppdratt til å se på seg selv som moralsk nøytrale, som modellen for hva som er normalt i samfunnet og som idealet som "de andre" bør rette seg etter (1988:4). Siden en gruppe som har visse kjennetegn -- (jeg vil i tillegg til hudfarge tilføye nasjonalitet og religiøs bakgrunn) -- i et samfunn blir oppfattet som det normale, får også denne gruppa nyte goder og privilegier som ikke er forunt samfunnsmedlemmer som faller utenfor denne gruppa⁹. Når en gruppe er sosialisert til å se på seg selv som det normale og ideale, (noe som hele tida blir bekreftet i undervisning, media og i populærkulturen), så kan medlemmer av denne gruppa også velge å forbli uvitende om språket, kulturen og historien til mennesker med en annen, og i ens samfunn, mindre verdsatt bakgrunn. Dette er samtidig et valg som for eksempel de "synlige fremmede" i Norge ikke kan ta uten å bli straffet for det. (Jmfør for eksempel pågående debatter om "manglende språkkunnskap" hos innvandrere.)

Noen stiller seg tvilende til den forståelse som de som begår overgrepene, til tider blir møtt med fra samfunnets side. Ifølge en iransk kvinne:

Hvorfor er det å ikke ha arbeid en unnskyldning for å mobbe? Vi som er innvandrere har ofte ikke anledning til å dra på hytter som mange nordmenn gjør i feriene sine. Skulle vi av den grunn dra til ""Breistrand"" sentrum og begynne å mobbe?

⁹ Denne gruppa opplever for eksempel ikke at deres hudfarge, religion eller nasjonalitet innskrenker deres handlefrihet når det gjelder å flytte, å søke jobb, å bevise økonomisk stabilitet, etc.

I tillegg til at overgrep mot folk fra "den tredje verden" blir forklart med en forverring i økonomien, er grensen mellom det å forklare slike handlinger og det å forsvare dem med forklaringen ofte uklart. Som denne kvinnen påpeker, er det ikke bare ungdomsgrupper som opplever frustrasjoner i det norske samfunn. Slike frustrasjoner rettferdiggjør imidlertid ikke at man forgriper seg på og skader andre. Et spørsmål som kan stilles i forlengelse av denne kommentaren, er om tendensen til å forklare/forsvare ville være like stor dersom det var flyktninger og innvandrere som hadde begått samme type overgrep overfor den norske befolkningen.

Hvordan forholder flyktingene seg til overgrep?

Det er flere forskjellige måter å forholde seg til overgrep på. Her er sitatene helt foran i rapporten beskrivende. Spesielt har vietnameserne valgt å trekke seg tilbake; de synes å ville unngå reaksjoner som kan tolkes som provokasjon. Iranerne, på sin side, later til å ha valgt en noe mer aktiv involvering i konflikter. Det er imidlertid ikke snakk om to ytterpunkter eller at de to gruppene kun reagerer på en måte/har ensartete reaksjonsmønstre. Tvertimot er det her snakk om tendenser.

Reaksjonsmønstre kan beskrives langs en akse:

Taushet	Trening i å unngå	Finne ut hvem som står bak	Oppsøke politiet, kommune-representant	Snakke med den/de som begår overgrepene	Samling i allmøter, aksjon
----------------	--------------------------	-----------------------------------	---	--	-----------------------------------

Taushet:

Med taushet menes her at flyktingene holder de overgrep de opplever i hverdagen for seg selv. De snakker heller ikke med andre flyktninger om det de måtte oppleve.

Det å unngå:

Det å unngå kan innebære forskjellige innfallsvinkler. En mulighet er for eksempel å late som ingenting når en blir utsatt for overgrep:

Når noen viser meg fingeren, later jeg som ingenting. Jeg smiler og nikker.

Flere av flyktingene fortalte at de snakker med hverandre både om overgrep og om hvordan de bør forholde seg til trakasseringer. Ifølge en vietnamesisk familie:

Vi får hjelp fra andre. Vi gir hverandre veiledning og råd om hvordan vi skal unngå rasistene. Vi snakker også med de nye som kommer slik at de også kan unngå.

Når vietnameserne snakker om betydningen av å unngå, betyr dette som regel at de holder seg borte fra steder hvor problemer kan oppstå. Dette kan innebære en forholdsvis sterk reduksjon i bevegelsesfriheten:

De fleste vietnamesere tør ikke å gå ut. Vi holder oss rolig hjemme, og prøver å unngå mest mulig. Kanskje det kan hjelpe, vi tror det.

En slik innskrenkning i bevegelsesfriheten kan føre til ensomhet: "Det er ensomt å være hjemme om kvelden, men vi må akseptere det." Det å akseptere ens situasjon kan for vietnameserne være en måte å vise respekt overfor de som har tatt imot en som flyktninger. Iranere på sin side synes ikke i samme grad å forbinde aksept med respekt.

Finne ut hvem som står bak:

Flyktninger har i flere tilfeller fulgt etter ungdom som på en eller annen måte har angrepet en flyktning eller flyktningebolig. På denne måten har de funnet ut hvor overgriperne bor. De har også skrevet ned bilnumre for å kunne rapportere disse videre til politiet.

Henvendelser til politi og kommunerepresentanter:

Flyktninger blir stadig oppfordret til å ta kontakt med politiet når noe skjer. De fleste av de jeg snakket med hadde også gjort dette ved en eller flere anledninger. De aller fleste hadde imidlertid opplevet å bli skuffet idet resultater av slike henvendelser lar vente på seg. (Kontakten med politiet vil bli diskutert i eget avsnitt.)

Enkelte fortalte at de hadde tatt kontakt med kommunerepresentanter etter trakasseringer. En familie gjorde dette etter at råttan fisk var blitt plassert mellom deres hus og naboens (som også var flyktninger). En annen fortalte at han ringte til en kommunerepresentant etter at han først hadde prøvet å ringe politiet uten hell. I begge tilfeller førte henvendelsen til en form for reaksjon fra kommunerepresentantens side.

Snakke med den/de som begår overgrepene:

Flere av flyktningene har prøvet å snakke med de på en eller annen måte har forgrepet seg mot dem -- med mer eller mindre hell...

Ifølge en vietnameser:

Alle utlendinger møter fingeren. Jeg gjør ingenting. Bare smiler og prater høflig. Det er til ingen nytte å lage bråk, du taper bare. Jeg prøver å ordne sjøl. Jeg skjønner hva dem sier. Dem skjønner hva jeg sier.

Samling i allmøter, aksjoner:

Etter spesielt voldelige overgrep har flyktningene blant annet tatt initiativ til et allmøte for bare flyktninger, til et fakkeltog, etc. Flyktninger har også arrangert møter med kommunen hvor blant annet ordfører og politimester har vært til stede.

Hvor lenge før det sprekker?

Flyktningenes reaksjoner er ikke alltid ikke-voldelige. Som vist i et av sitatene i begynnelsen av rapporten, fortalte en av de iranske flyktningene at han etter hvert svarte med samme skyts som han ble møtt med av voldsutøverne: "Hvis en viser finger, viser jeg finger. Hvis en kaster flasker, kaster jeg flasker." En annen iraner forklarte at:

I vår kultur tenker vi ikke først og fremst på oss selv, vi tenker på familien. Hvis jeg føler at kona er truet, da kan det bli farlig for begge sider. Hvis ikke politiet gjør noen ting, så kan det bli alvorlig.

Selv om de forskjellige måtene å reagere på overgrep ikke var noe spesielt diskusjonstema for samtalene, var det tydelig at spørsmålet om vold, dvs. hvor mye en kan tolerere før det sprekker såvel om hvorvidt reaksjoner i form av ytterligere vold fører fram, kom opp i begge flyktningegruppene. En vietnamesisk familie var skeptisk til at noen vietnamesere vil kjempe mot rasisme med vold:

...når det er rasisme, så bør vi unngå å bruke vold. Vi kan ikke forstå hverandre gjennom vold; vi kan ikke avgjøre noen sak gjennom vold. -- Vi må snakke direkte til de som er rasister; slåssing gjør det enda verre.

Flyttinger innenfor og fra kommunen:

En forholdsvis drastisk måte å unngå trakasseringer på er å flytte. I Breidstrand måtte for eksempel en butikkeier -- etter et uttall angrep på butikken hans -- stenge denne og flytte til Oslo. Blant flyktningene har det vært flere eksempler på flyttinger mellom ""Dalen"" og Breidstrand. Spesielt iranere har valgt å flytte fra Breidstrand til ""Dalen"". I enkelte tilfeller synes det som om det ikke har vært snakk om valg. Det ble for eksempel vist til at politiet ganske enkelt besluttet at en gruppe iranere måtte flytte fra Breidstrand. I vietnamesernes tilfelle har ikke flyttemønsteret vært så klart. Flere familier har flyttet til Breidstrand fra ""Dalen"", og dermed til et miljø som på mange måter er tøffere enn det i ""Dalen""¹⁰.

I tillegg til at det har vært flyttinger innenfor kommunen, har også noen familier flyttet ut. På mitt spørsmål om hvordan framtida fortøner seg i "Bakkeland" kommune, svarte de fleste at de bekymret seg for denne. For fire, fem år siden mente flere at det var bra å bo i kommunen, nå er det blitt mye tøffere. Det er imidlertid flere grunner til at flyktningene velger å bli. En ung vietnameser som har vokst opp i "Bakkeland" kommune, fortalte at han trivdes godt i Breidstrand. Hvorvidt han kom til å bosette seg i kommunen avhang imidlertid av arbeidsmuligheter. En annen svarte at han "var blitt vant til Breidstrand", mens en tredje sa at han nå "kjente stedet", noe som gjorde det vanskelig å flytte. Dessuten opplevde sistnevnte at dersom flyktningene flyttet nå, ville de "tape" første runde med rasistene.

Det å etablere seg i et nytt land som flyktning er ikke enkelt. Selv om det kan være flere ting som trekker eller "dytter" flyktningene ut av en kommune som "Bakkeland", (som stor arbeidsløshet, stadige trakasseringer osv.), så er det også sider ved livet der som er med på å holde flyktningene tilbake. Dette kan være det nettverket mange etter hvert har etablert, da spesielt til andre flyktninger. Det at en er blitt kjent med et sted, vet hvordan en skal finne fram, og hva en kan forvente seg er også en grunn til at enkelte forblir i "Bakkeland". Dersom trakasseringer i lokalmiljøet er en hovedgrunn til at en vurderer å flytte, kan det være vanskelig å måtte erklære, overfor seg selv og/eller andre, at en har måttet "gi opp" overfor en ungdomsgjeng.

¹⁰ Selv om skuddvekslinger har funnet sted både i "Dalen" og "Breistrand", flyktningenes eiendeler har blitt mishandlet og den daglige psykiske trakasseringen foregår begge steder etc., virker det likevel som om flyktningene til nå har følt seg tryggere i "Dalen". En grunn til dette kan være at trakasseringer har syntes mer systematiske i "Breistrand" enn i "Dalen".

VI: Hvem kan garantere trygghet?

Flyktingenes forhold til det lokale politiet og til rettsvesenet generelt

Som tidligere nevnt har flyktingene gjentatte ganger blitt oppfordret, både av kommune-representanter og representanter for forskjellige organisasjoner, til å kontakte politiet når de blir utsatt for en eller annen form for overgrep. Flyktingenes forventninger til det lokale politiet og den norske rettsstat når det gjelder ivaretaging av deres trygghet, har imidlertid blitt satt på en hard prøve i hverdagens "Bakkeland".

Mange av de flyktingene jeg snakket med bemerket at det var lite politiet **kunne** eller **ville** gjøre. En vietnameser mente for eksempel at politiet hadde få muligheter til å slå til mot de som mobber flyktinger:

Hva er vitsen med politiet? Når vi kommer hjem og ringer, så er mobberen borte. Politiet kan ikke holde vakt fire og tjue timer i døgnet.

Politiet kan ikke gjøre noe fordi mobberen er forsvunnet. Men de kan eller vil heller ikke gjøre noe selv om mobberen kan identifiseres:

Flyktingekontoret sier at du må gå til politiet. Jeg fortalte politiet at "de" hadde kastet flasker på meg. Men siden jeg ikke var blitt skadet, ville de ikke gjøre noen ting. -- Hvis ikke flasker treffer, kan ikke politiet gjøre noen ting.

Om det er viljen eller muligheten til å gjøre noe det skorter på hos politiet, kan være uklart. Det synes imidlertid å være en allmen oppfatning blant flyktingene at politiet ikke følger opp saker som blir anmeldt. Mangelen på reaksjon og på aktiv handling kan ta ulike former og ha forskjellige forklaringer.

Politiet kommer til åstedet lenge etter at en sak er anmeldt.

Sen ankomst fra politiets side ble sett på som problematisk av flere av de jeg snakket med. Følgende eksempel, fortalt av en vietnamesisk mann, var ikke usædvanlig i de samtale jeg hadde med flyktingene:

Ungdommen holdt på i tre uker utenfor huset til en iraner, de gasset, hadde Finnlandshetter på. Iraneren ringte både første og andre uke, men politiet kom ikke. De kom tredje uke, to timer etter at ungdommen hadde vært der. Politiet skylder på at de ikke har nok biler til disposisjon.

En iraner mente at hvorvidt politiet i det hele tatt kom til å vise seg på åstedet avhang av tallet på angriperne:

Det er vanskelig å få politiet ut på oppdrag. Når vi ringer, spør de: "Hvor mange er dom?" Er det snakk om mer enn 5-6, så er alltid politibilen et annet sted. Det eneste de er flinke til, er å kreve inn TV-lisenser.

Politiet tør ikke følge opp.

Flere spekulerte på hvorfor politiet så sjelden reagerte når de ble tilkalt. En iransk mann pekte på at:

...kommunestyret innvilget noen ekstra penger til politiet slik at de kunne trappe opp etterforskningen. Dette er positivt, men politiet følger ikke opp. Jeg vet ikke hvorfor, men kanskje fordi dette er et småsted så tør de ikke følge opp.

En vietnameser gikk videre på dette og pekte på at politiet var passive fordi de var redde for hevn. Denne mannen hevdet at barna til politibetjenter enten ble presset på skolen av andre barn/ungdom fordi "...faren din jobber for flyktninger" eller de var selv med på å utøve press.

Hamar politikammer ble spesielt nevnt fordi de, som en følge av rasistisk vold, hadde utvidet sin politistyrke med folk utenifra. En iransk mann funderte på om

...dette kanskje har en korrigerende effekt på politiet. Kanskje tenker de at "...hvis nye kommer inn i bildet, må jeg være mer forsiktig".

Flere andre, både iranere og vietnamesere, mente imidlertid at denne utvidelsen ikke hadde hatt noen merkbar effekt. På dem virket det som om ting fortsatte som før¹¹.

Ingenting skjer når folk blir tatt

Som nevnt er det, ifølge flyktningene, sjelden at noen av de rasistisk motiverte voldsutøverne blir pågrepet. En av de iranske mennene mente at overgriperne var trygge for reaksjoner fra politiet når det gjaldt vold mot flyktninger. Ved andre typer lovbrudd måtte de imidlertid ta seg i vare:

X (en av hovedaktørene bak trakasseringen i kommunen) er redd for å kjøre i fylla fordi da kan han bli tatt. Han er imidlertid ikke redd for å bruke dynamitt for da kan han være ganske sikker på at han ikke blir tatt.

I de tilfellene hvor voldsutøverne **blir** pågrepet opplever flyktningene at de blir behandlet på "ungdomsskolenivå"; de blir fortalt at "...dette var ikke pent". De få gangene tiltale har blitt reist har "...ungdommen, for å unngå rasismeparagrafen, sagt at de var fulle". (Sak vedrørende en vietnameser som ble slått ned av en ungdomsgjeng utenfor eget hus.) Eller de tiltalte blir

¹¹ I sin rapport om "Vold mot innvandrere og asylsøkere" viser sosialantropolog Tore Bjørge til hvordan "Midtbygda" politikammer benyttet rettssaken etter voldsaksjoner mot en innvandrerbutikk i "Breistrand" "...til å ta et åpent oppgjør med rasistisk vold og de holdninger som lå bak voldsbruken". Ifølge politiet selv og sosialsjefen i "Breistrand" så dette oppgjøret ut til å ha hatt "...en positiv, pedagogisk signaleffekt i lokalmiljøet" (1989: 30-31). I denne forbindelse er det kanskje verdt å merke seg at flyktningene etterlyser en politistyrke hvis daglige handlinger kan ha en positiv signaleffekt blant flyktningene i kommunen.

dømt for andre, og mindre graverende, overgrep (som hærverk i en skyteepisode) hvor enkelte av flyktningene mener at det forelå mistanke om rasistisk motivert vold.

§135a -- rasismeparagrafen -- har blitt hevdet å være "en sovende paragraf". De fleste anmeldelser av rasistisk hets blir henlagt. Flyktningene opplever også en tendens til at mistanker om rasistiske motiver i voldssaker ikke blir fulgt opp.

En opplevelse av å bli mistenkeliggjort

På den andre sida er flyktningene selv vant til å bli mistenkeliggjort av lovens håndhevere. En av de iranske mennene påpekte at politiet i Oslo ser på utlendinger som kriminelle. Spesielt er det ille på Fornebu. Hver gang han flyr, blir han trukket til side, ransaket og forhørt:

Men... det er bare de som ser annerledes ut som er utlendinger. Folk fra Vesten blir ikke regnet som utlendinger.

Fra et minoritetsgruppaperspektiv er det tankevekkende at lover som skal ivareta de "svakeste" gruppene i samfunnet, har en tendens til ikke å bli praktisert. Dette, samt det faktum at utlendinger "som ser annerledes ut" systematisk blir stoppet ved grenseoverganger o.l., gir signaler -- om visse føringer i statlig politikk så vel som om holdninger hos de som skal iverksette denne politikken.

"Hvis vi får problemer, går vi aldri til politiet."

Mistenkeliggjøring i større sammenhenger (visumsøknader fra slektninger blir ikke innvilget, du blir stoppet av politiet fordi du "ser annerledes ut"), unnvikenhet på det lokale plan når en ber om hjelp -- det er kanskje ikke så merkelig at enkelte av flyktningene etter hvert har gitt opp å rapportere rasistisk motiverte overgrep. Samtidig opplever mange sterke forventninger fra lokalt hold om at de nettopp skal rapportere slike overgrep. En ambivalens i forhold til de forskjellige, og til dels motstridende, signalene som gis, er reflektert i denne vietnamesiske kvinnens uttalelser:

Politiet kunne lagt litt mer vekt på å få orden. Politiet må jobbe litt mer for at alle skal få det trygt og godt. Vi bør derfor også ringe politiet slik at de arkiverer alle praktiske hendelser. -- Politiet har sagt: "Vær så snill å ringe til oss!" Men når vi ringer, skjer det ingenting.

Hva en "bør" gjøre og hva en faktisk gjør er ikke alltid sammenfallende. Kanskje spesielt i situasjoner hvor enkelte opplever at det de "bør" gjøre ikke fører til noe håndgripelig resultat:

Du ser ikke noe resultat av noenting. Så hvorfor skal du gjøre noe?

Hvis vi får problemer, går vi aldri til politiet. Vi vet hva de sier.

VII. Flyktingene og flyktingekontoret

Også flyktingekontoret forteller flyktingene at de må rapportere overgrep. I tillegg får flyktingene høre at "dersom dere trenger hjelp, er det bare å møte opp her hos oss". Hjelpen skal imidlertid være hjelp til selvhjelp. Flyktingekontoret har en overordnet målsetting om at flyktingene skal være mest mulig selvhjulpne og bli oppmuntret til å bruke egne ressurser.

Hvilket bilde har så flyktingene av flyktingekontoret? Når jeg stilte spørsmål om forhold til flyktingekontoret, kom mange, og da spesielt vietnameserne, med både udelte og noe modifiserte positive utsagn. Ifølge to forskjellige familier:

Flyktingekontoret er veldig bra. Det er blitt litt vanskeligere enn tidligere, men dette er ikke deres skyld. Hvis det er et problem vi ikke kan løse, så går vi til flyktingekontoret. Men vi må prøve å løse våre problemer selv. Vi vil ikke bry flyktingekontoret. Andre trenger mer hjelp.

Vi aksepterer det som andre vietnamesere har. Vi vil ikke kreve noen ting. Hvis vi holder oss til reglene, får vi god service.

Når det kom til et stykke, var nok de fleste av flyktingene, også vietnameserne, delte i sitt syn på flyktingekontoret. To uttalelser som en av de vietnamesiske kvinnene kom med, er forholdsvis representative:

Flyktingekontoret har hjulpet meg mye med praksisplass og norskkurs. -- Jeg føler at det ikke nytter å ta ting opp med flyktingekontoret.

Sosialantropolog Julian Kramer påpeker i en artikkel om flyktingenes møte med omsorgsapparatet at noen av de dilemmaene som oppstår har sin rot i hjelpeapparatets struktur (1988:72). Ansatte på et flyktingekontor skal være både hjelpere og kontrollører. Inger-Lise Lien viser, på sin side, til forskjellige faser i en flyktnings møte med omsorgsapparatet. Hun hevder at denne kontakten tradisjonelt er basert på en "oppbyggingsfase" hvor fortrolighet og tillit står i fokus. Denne fasen blir etterfulgt av en "avvisningsfase" hvor det blir lagt vekt på at flyktingen skal bli "uavhengig og selvstendig" (1986: 35).

Det å skulle balansere en kontrollør/hjelperrolle i en oppbyggings/nedtrappingsatmosfære kan ikke være enkelt. I tillegg synes det som om den kontrollerende funksjonen ved sosialarbeiderrollen blir spesielt påaktet i økonomiske stramme tider. I en slik generell, hva jeg vil kalle innstrammingsatmosfære i forhold til vanskeligstilte grupper, kan det være fristende å "byråkratisere" arbeidet. I en byråkratisk innstrammingsatmosfære har "klientene" en tendens til å bli tingliggjort og sosialarbeiderne fremmedgjort. I en artikkel som tar for seg behovet for en ut-

vikling av sosialfaglig kunnskap, hevder sosionom Lars Gunnar Lingås at den enkelte ansatte likevel ikke er fullstendig låst i tildelte roller; rollene gir tvertimot rom for fortolkninger: "Sosi-alarbeiderne kan som andre velge rollen som slavenes slavedriver i rollen som slave selv, eller rollen som opprører og frigjører på egne og slavenes vegne." (1991: 9)

I det følgende vil jeg fokusere på hvordan flyktningene opplever balansegangen av roller fra flyktningekontorets side. I tillegg kommer flyktningenes forslag til forbedringer av møtene mellom dem selv og representanter for flyktninge- kontoret.

Flyktningenes opplevelser av signaler fra flyktningekontoret

"Dere bør være fornøyd med det dere får!"

Flere av flyktningene opplevde de signalene som ble gitt av flyktningekontoret som motstridende. Mens størst mulig selvhjulpenhet for flyktningene er en viktig målsetting for kontoret, mente flere at de i enkelte situasjoner ble gitt liten mulighet for innvirkning på eget liv. Her ble spesielt flyktningenes boligsituasjon trukket fram.

Noen av familiene pekte på at når flyktningene an- kommer kommunen, har flyktningekontoret ofte allerede kjøpt inn de møblene de ansatte mener det er behov for i leilighetene. Mens noen av møblene absolutt er brukbare, er andre ikke det. Dette har for noen ført til mistriivsel, en mistriivsel som de har tilkjennegitt¹², men som de opplever ikke blir hørt.

En familie hadde for eksempel fått tildelt et vaklevorent teakbord samt en eldre salong. Sønnen reagerte allergisk på sofaen og stolen, hvorpå naboen hadde tilbudt dem en sofa som ikke var så mye bedre enn den de allerede hadde. Men siden de ble tilbudt sofaen, mente de at de ikke hadde noe valg; de måtte ta imot. Da familien ytret ønske overfor flyktningekontoret om å få bytte ut sofaen, fikk de følgende svar:

- Dere må spare av livsoppholdsbeløpet, så får dere kanskje råd til å kjøpe sofa om to år.
- Du som er gravid (til kvinnen i familien) kan spare av barnetrygden og kjøpe sofa for dette.
- Dere kan kjøpe noe stoff -- det gjør jeg (medarbeider på flyktningekontoret) også -- og legge over sofaen slik at hullene blir dekket til.

Disse bemerkningene var kanskje ment å skulle oppfordre til større selvhjulpenhet eller bruk av egne ressurser. For denne familien opplevdes de imidlertid som svært sårende.

Jeg har tidligere nevnt at cirka en fjerdedel av de husholdene jeg besøkte beskrev sine boliger som av lite tilfredsstillende standard. Som nevnt hadde også flere tilkjennegitt for flyktningekontoret at de ønsket å flytte. Men selv i de tilfellene hvor flyktningene hadde forsøkt og lyktes i å finne ny bolig, viste det seg at det å flytte var lettere sagt enn gjort. Flere av flyktningene uttrykte at de synes det er vanskelig å klage på hva som for dem fortøner seg som en ganske umulig boligsituasjon. Riktignok forteller flyktningekontoret dem at de skal komme og

¹² Det å tilkjennegi mistriivsel overfor flyktningekontoret kan av flere grunner (som jeg vil komme tilbake til) være vanskelig. I denne sammenheng kan utgangspunktet -- det at møblene allerede er innkjøpt -- være uheldig. For det første tar det muligheten fra flyktningen til selv allerede fra begynnelsen av å være med på å styre eget liv. For det andre kan det sette den enkelte i en vanskelig takknemlighets-situasjon. Det kan være nesten umulig å klage på noe som ens "hjelper" har kjøpt til en.

fortelle om sin situasjon og om eventuelle ønsker, men når de gjør dette, har det hendt at de i stedet blir møtt med bemerkninger som:

Det er mange nordmenn som ikke har noe sted å bo; dere må være glade for det dere har.

Det å arbeide mot en økt selvhjelpenhet kan for flyktningene muligens innebære å gi uttrykk for konkrete behov overfor flyktningekontoret. De ansatte, på sin side, kan oppleve at flyktningene blir for "kravstore". I dette kan det videre ligge en opplevelse av at flyktninger allerede får mye; heller enn å verbalisere behov bør de være takknemlige.

"Har du noen problemer, så er det bare å komme!"

Flere av flyktningene pekte på at "det eneste flyktningene kjenner til er flyktningekontoret. Det er dit de går når det skjer noe". Ifølge en iraner "er det nesten eneste kontakt mellom oss og myndighetene", mens en vietnameser uttalte at

...for de nye flyktningene som kommer hit til Norge, er de viktigste støttene skole- og flyktningekontoret. Akkurat som en mor og far støtter sine barn...

Som tidligere nevnt blir flyktningene oppmuntret av flyktningekontoret til å henvende seg på kontoret når det oppstår problemer. En iraner beskrev hvordan en av de ansatte hadde fortalt ham og flere andre at "har du noen problemer, så er det bare å komme". Det å få tak i vedkommende på flyktningekontoret, har imidlertid vist seg å være nesten umulig: Vedkommende "...er flink til å snakke, men det er bare snakk". Til sammenlikning kunne samme iraner fortelle at de ikke hadde hatt noen vanskeligheter med å få tak i kommunalministeren da de prøvde å få istand et møte om rasisme i kommunen.

Flere savnet svar eller reaksjoner fra flyktningekontorets side når de først tok skrittet og oppsøkte kontoret. En vietnamesisk kvinne som hadde rapportert overgrep mot datteren, fortalte om sin skuffelse da hun ikke fikk noe svar fra kontoret. Andre fortalte at de hadde gitt opp å høre fra flyktningekontoret i forbindelse med forespørsler de hadde kommet med og hvor kontoret hadde lovet å se på eller ta seg av saken.

Atter andre var forvirret og såret over å ha fått en beskjed eller et løfte en dag for så å oppleve at beskjeden/løftet ble trukket tilbake den neste. For eksempel fortalte en vietnamesisk kvinne om at da familien hadde problemer med toilettet, fikk de beskjed fra flyktningekontoret om at de skulle få det reparert og sende regningen til kontoret. Senere har de fått regningen tilbake fra flyktningekontoret to ganger med beskjed om at de må betale denne selv. I en annen vietnamesisk familie ble kvinnen i familien meget syk og måtte kjøres på sykehuset i hui og hast. Familien hadde behov for tolk, men da innleggelsen skjedde på kvelden fikk de beskjed av en av de ansatte på kontoret om at de måtte finne en tolk selv. Denne utgiften skulle så flyktningekontoret dekke. Tolkeutgiftene ble imidlertid ikke etterbetalt som lovet. Isteden ble mannen i familien fortalt at "vietnamesere må hjelpe hverandre":

Hvis vi ikke betaler den tolken, blir det veldig vanskelig å spørre henne om å hjelpe oss igjen. Vi var veldig lei oss for dette her.

Ønsket om å støtte og hjelpe kan være større hos de ansatte enn muligheten til å få utført ting i praksis. Det at den enkelte ikke får svar på forespørsler eller at hun eller han blir lovet noe som likevel ikke blir holdt, forteller samtidig flyktningene at løfter og praksis ikke nødvendigvis er

sammenfallende på flyktningekontoret. Dette kan videre være med på å bryte ned tilliten mellom kontoret og flyktningen.

"Nå er alt forandret!":

Beskjeder og kontrabeskjeder i et system under stadig forandring.

Det er ikke uvanlig med forandringer innenfor flyktninge- og motakssystemet. Jeg tenker her blant annet på endringer i overføringer fra stat til kommune, på nedleggelsen av Selskapet for flyktninge- og innvandrerboliger (SIFBO) og på overgangen fra den "autonome" til den "integreerte" modell når det gjelder flyktningearbeidet i kommunen¹³.

I forbindelse med boligpolitikken klaget en av de iranske mennene over at det "...omtrent hvert år kommer et nytt system". For to år siden kunne han få leilighet selv om han ikke hadde jobb, men da fikk han ikke leilighet fordi han var enslig. Nå er han gift, men får ikke leilighet fordi han ikke har jobb. En annen iraner som for fem år siden ble anbefalt å kjøpe leilighet, har nå fått beskjed om at han må selge denne:

Nå har flyktningekontoret problemer, så nå prøver de å gjøre noe med dette. Mange av oss forstår at det er for dyrt, men ingen av oss får solgt.

Flyktningekontoret har laget en avtale hvor avdragene gis som lån. (Kontoret hjelper til med rentene.) Lånet skal innfris ved salg av bolig: Hvis flyktningene tjener på boligsalget, skal de betale tilbake. Hvis de taper på salget derimot, ser kontoret bort fra tilbakebetalingen. Kontoret har laget et gjeldsbrev hvor de stipulerer at leiligheten tas i pant, men resten av avtalen er utelatt i brevet:

Jeg reiste dit og sa at dere må skrive alt. Måten dere gjør dette på er feil. Folk vet ikke hva de skriver under på.

Selv fikk ikke denne flyktningen livsopphold før han skrev under på gjeldsbrevet. Flyktningekontoret har gått med på å skrive et tillegg, men dette hadde de på det tidspunktet vi hadde denne samtalen, ikke sendt enda. Det var da tre måneder siden han hadde vært på flyktningekontoret og snakket om dette:

Personlig tror jeg de vil ha utveier for seg selv. Når du ikke kjenner til vedtaket, kan de forandre på hva som helst.

Forandringer i systemet blir formidlet via flyktningekontoret til flyktningene. Stadige forandringer kan være vanskelig å forholde seg til for begge parter. Måten en velger å fortolke og presentere disse forandringene for flyktningene er imidlertid opp til flyktningekontoret. For flere flyktninger syntes denne fortolkningen og presentasjonen å være vilkårlig; noen opplevde at den først og fremst var ment å skulle tjene flyktningekontoret (spare kontoret for ekstra utgifter?) og ikke flyktningene. En av flyktningene opplevde dette på følgende måte:

Saksbehandler sier: "Gjør slik først. Etterpå hjelper vi dere." Etterpå får vi høre: "Vi har ikke noe skriftlig. Nå er alt forandret!"

¹³ Ved en "autonom" modell har flyktningekontoret eneansvar for det meste av flyktningearbeidet. En "integreert" modell betyr at ansvaret er fordelt på de forskjellige etatene i kommunen. (Se for øvrig Torbjørn Hansen: Kommunens boligbistand til flyktninger, 1993.)

"Det er ikke så farlig å få avvisning når man blir behandlet ordentlig!"

Måten de blir behandlet på på flyktningekontoret er noe som opptar flyktingene. Mangel på samsvar mellom løfter og praksis, det faktum at enkelte har erfart at de har blitt fortalt noe en dag og så noe helt annet den neste, er med på å svekke tilliten til kontoret:

De sier ting en dag som blir forandret neste gang. Vi er en gruppe som er veldig følsomme - og så blir vi behandlet dårlig på flyktningekontoret også. Det er tross alt flyktningekontoret; de sitter der for å hjelpe.

Det virker som om mange av flyktingene, både iranere og vietnamesere, med "hjelp" mener en støtte basert på samsvar i ord og handling, på "rettferdighet". Flere etterlyste rettferdighet når de mente å kunne påvise at kontoret utøvde forskjellsbehandling, eller "individbehandling" som en iraner kalte det:

Flyktningekontoret har en fin metode. Når vi er samlet om en ting, blir det vanskelig for dem. De tar for seg enkeltpersoner slik at de skal bli fornøyd. Dette kalles individbehandling. De som får løst problemene sine, har ikke så mye de skulle ha sagt. Folk søker om samme sak -- en får, en annen ikke. Flyktningekontoret har en masse paragrafer som de refererer til og som vi ikke kjenner. Ting skifter. Saksbehandlerne kan bruke disse paragrafene etter skjønn.

Mange av flyktingene har nær kontakt med hverandre. For en flyktning kan det være vanskelig å forstå at en kamerat i nesten samme situasjon som han/henne selv får innvilget nødhjelp, mens han/hun får avslag. Samtidig pekte noen på at når flyktinger skal bli informert om noe de ikke har krav på eller når noen skal påpakkes, så blir alle behandlet likt. En flyktning fikk for eksempel brev fra flyktningekontoret om at han hadde fått tilbake skattepenger og nå ikke hadde krav på noen stønad derfra, selv om han i utgangspunktet ikke fikk noen stønad fra kontoret. Da han påpekte dette overfor flyktningekontoret, ble det svart at "dette sender vi til alle, det er fast rutine". En vietnamesisk familie fortalte at de følte seg anklaget da flyktningekontoret sendte brev til alle om at noen vietnamesere kjørte uten førerkort: "Når flyktningekontoret sender brev til alle, føler alle seg anklaget." Denne familien var opptatt av at flyktningekontoret burde ta opp slike ting direkte med den eller de det gjaldt.

"En flyktning har så mange spørsmål"

Informasjon og helhetsbilde.

"Bakkeland" kommunes flyktningekontor blir nevnt av sosiolog Berit Berg i en artikkel om organiseringen av flyktningearbeidet som en av de kommunene som har satt opp en god informasjonsplan for flyktinger (1990). Planen har to deler -- en årsplan som tar opp temaer som naturlig faller inn under forskjellige årstider og en åtte-ukersplan som tar for seg ting det hastet å få informert om, som det kan være gunstig å ta opp i bestemt rekkefølge og som i mindre grad er årsavhengig (Informasjonsplan for "Bakkeland" kommune, del I). Noen av flyktingene berømmet også flyktningekontoret for den hjelpen og informasjonen de hadde fått når de først kom til landet. Når det gjaldt den mer praktiske og langsiktige planleggingen, pekte imidlertid flere på at de kunne ønske seg en litt annerledes vinkling fra flyktningekontorets side.

Husholdets økonomiske situasjon opptok mange av de jeg snakket med. Flere var forvirret over meldinger de mottok fra flyktningekontoret vedrørende forandringer i pengebevilgninger. En vietnamesisk kvinne fortalte at hun gikk rundt og lurte på hvorfor livsoppholdet plutselig ble redusert med ca. 500,- for enslige. Hennes antakelser gikk ut på at reduksjonen hadde noe

å gjøre med de rasistiske hendelsene i lokalsamfunnet. Flere familier fortalte at de var helt avhengige av å jobbe om sommeren og på den måten skaffe seg noen ekstrainntekter. Samtidig har de hørt rykter om at livsoppholdet blir redusert hvis de gjør dette. Det verserer også rykter om at barnetrygden skal slås sammen med livsoppholdet. En vietnamesisk kvinne uttalte:

Vi greier det ikke. Jeg er ganske lei meg. Jeg er redd for framtida.

Mange av flyktningene klaget over at det månedlige livsoppholdsbeløpet ikke strakk til. Når dette ble ytterligere redusert uten at en opplevde å få tilstrekkelig informasjon om årsakene til reduksjonen, førte dette til ekstra bekymringer for enkelte. Stadige forventninger om nye meldinger fra flyktningekontoret vedrørende økonomiske innstramminger og innskrenkninger bidro ikke til å lette disse bekymringene. Mangel på informasjon om beveggrunnene bak innstramminger og stadige påminnelser om flyktningekontorets rolle som kontrollør innbyr heller ikke til kontakt.

Utdannings- og arbeidsmuligheter er naturlig nok noe som opptar mange av flyktningene. En iransk mann fortalte at det har tatt ham seks år å finne sin egen vei i forhold til arbeidsforhold og studietilbud. Han mente at han har mistet mye tid fordi han ikke har fått tilstrekkelig informasjon om hvordan han best mulig kan planlegge langsiktig. Det å ha "mistet tid", blant annet på grunn av mangelfull informasjon, var et tema for flere. En annen iraner sa at dersom han hadde fått god nok informasjon for seks år siden, kunne han allerede på det tidspunktet ha rettet seg inn mot studier som ville gjøre det mulig for ham å gjenoppta sitt yrke i Norge. Nå følte han at det var for sent. En tredje iraner uttrykte seg på følgende måte:

En flyktning har så mange spørsmål. Jeg hadde ingen rådgiver. Flyktningekontoret tror det holder med bolig og penger. Etter fem år vet jeg hva jeg må gjøre, men det har kostet meg fem år av mitt liv. Hvis jeg hadde hatt en rådgiver, ville det kanskje ha hjulpet.

Mange av de jeg snakket med, mente at muligheten for økonomiske innsparinger veide tungt for flyktningekontoret. Flyktningene, på sin side, understreket betydningen av helheten, av å planlegge framover. For flere innebar denne planleggingen skolegang slik at de var sikret en jobb "... som varer lengre enn et par måneder". Samtidig opplevde de at flyktningekontoret forventet at de, dersom det var mulig, skulle jobbe heller enn å gå på skole:

Jeg hadde jobb og fikk spørsmål om hvorfor jeg hadde begynt på skole. Det er mange som har fått dette spørsmålet. Når du jobber bare et par måneder og så får sparken, hva er vitsen med det? Flyktningekontoret kjeftet: "Du skal jobbe, du får ikke lov til å gå på skole!"

Som nevnt er høyest mulig selvhjulpenhet for flyktningene en målsetting for flyktningekontoret. Det kan imidlertid synes som om denne målsettingen har flere fortolkningsmuligheter og at flyktningenes oppfatninger av hva som tjener dem best i så henseende til tider fraviker fra flyktningekontorets vurderinger.

"Når insektet faller i suppa": Hvordan flyktningene forklarer det de opplever på flyktningekontoret.

I dette avsnittet vil jeg først og fremst ta for meg flyktningenes misnøye med flyktningekon-

toret. Det er det ikke-fungerende ved forholdet til flyktningekontoret flyktningene spekulerer og har forklaringer på.

Enkelte mente at flyktningekontoret prøver å gjøre sin jobb på best mulig måte: De ønsker å hjelpe utover det økonomiske, men fordi de er dårlig bemannet får de ikke dette til. Andre mente at flyktningekontoret "kjører på eget system". I denne forbindelse mente noen at det ikke var noe annet å gjøre enn å akseptere det som ble bestemt. I det første tilfellet blir flyktningekontoret tillagt et ønske om å gå utover det de gjør i dag. Den andre oppfattelsen er mer negativ idet flyktningekontoret blir sett på som fastlåst i et forholdsvis rigid mønster.

En fastlåsthet i lite heldige mønstre, heller enn et ønske om å gjøre mer, er nok det som preger noen av flyktningenes syn på flyktningekontoret. Flere påpekte at de blir behandlet på en spesiell måte fordi flyktningekontoret tror de jukser. En familie fortalte at de hadde spart opp noen penger fra den tida de bodde i Hong Kong og jobbet der. Disse pengene hadde de brukt til å kjøpe bil for når de kom til Norge. Flyktningekontoret hadde imidlertid trodd at de hadde brukt barnetrygden eller livsoppholdet til bilkjøpet. En vietnameser hadde følgende forklaring på hva som blir oppfattet som en generell mistenksomhet fra flyktningekontorets side:

De som har bodd her før, har gjort noe galt mot flyktningekontoret. Derfor blir alle dømt: Insektet faller i suppa. Så lenge de har denne opplevelsen blir alle mistenkliggjort... Det som skader oss litt. Vi kommer sist... Vi møter et rart system fra flyktningekontorets side. Flyktningekontoret ser ikke forskjell på folk. De dømmer alle. Når noen har misbrukt penger, går det utover alle. Vi må bare akseptere.

Insektet faller i suppa og ødelegger hele suppa. I tillegg blir også hele insektgruppa klandret. Slik flyktningene ser det, tyder dette på at de er levnet liten tiltro fra flyktningekontorets side.

Flere pekte på at de aldri tidligere var blitt spurt om hvordan de oppfattet flyktningekontoret. For noen tydet dette på mangel på interesse for flyktningenes meninger og oppfatninger. I forbindelse med en opplevd mistenksomhet fra flyktningekontorets side uttrykte flere at "... de vet ikke noe om oss". Hvis ansatte på flyktningekontoret tok seg tid til å besøke flyktningene, ville de skjønne at de fleste er ærlige. Dette mente noen ville utvikle en bedre forståelse for flyktningenes situasjon.

En del av flyktningene i dette utvalget bemerket at flyktningekontoret ikke ser eller hører dem for det de er. Dette ble videre sammenkopledd med en opplevd mangel på verdsettelse av den enkelte flyktnings medbrakte teoretiske og praktiske kunnskaper:

I flyktningeleiren var jeg veldig verdifull; på flyktningekontoret blir jeg ikke hørt...

Da jeg kom til Norge, trodde jeg at jeg kunne mye. I stedet ble jeg isolert...

Er det mulig å uttrykke misnøye overfor foreldre?

Ved ankomsten i kommunen er flyktningekontoret en viktig kontakt for flyktningene: Som allerede nevnt blir flyktningekontoret av mange sett på som foreldre. For noen er dette kontoret en representant for de norske myndighetene som åpnet grensene sine for dem. Som

uttalt av en vietnamesisk mann (sitert helt foran i rapporten):

Vi har fått hjelp fra myndigheter og nordmenn, vi kan ikke kjempe imot nordmenn: Når vi spiser en frukt må vi være takknemlig mot de som plantet trærne.

Med et utgangspunkt som understreker betydningen av å akseptere og å vise respekt kan det være vanskelig å uttrykke misnøye. Flere av de vietnamesiske flyktningene understreket at det å diskutere problemer i forhold til flyktningekontoret med meg ikke nødvendigvis betød det samme som å ha stort ego. For dem veier det kollektive tyngre enn individet:

Alle har ego-egenskaper i seg. Dersom egoet overtar alt, blir dette negativt. Vi tar ikke opp dette med flyktningekontoret for å hjelpe oss selv, men for å hjelpe alle.

Kulturelle faktorer kan ligge til grunn for at det for vietnameserne nok var vanskeligere å uttrykke utilfredshet enn det var for iranerne. Det faktum at jeg arbeidet på oppdrag fra kommunen kan også ha gjort sitt til at det for noen var vanskelig å diskutere problematiske sider ved samme kommune med meg. Andre igjen uttrykte håp om at jeg kunne være en slags mellomperson eller formidler ved å ta opp deres sak med flyktningekontorets ansatte¹⁴.

Det faktum at jeg ble bedt om å være formidler av enkelte flyktninger forteller også noe om at det kunne være problematisk for dem å ta opp ting med flyktningekontoret. En vietnamesisk kvinne uttalte at:

Vi må akseptere det flyktningekontoret sier; vi kan ikke ta en diskusjon med dem. Vi kan ikke ta opp det som har med livsopphold å gjøre med dem. - Når vi går på kurs om sommeren, må vi søke hjelp fra flyktningekontoret. Søknadene tar lang tid å behandle. Flyktningekontoret sier vi kommer for sent. Hver gang jeg møter opp på flyktningekontoret kan jeg ikke si noe. Jeg føler skam. - Isteden for å gå på flyktningekontoret prøver vi å løse det selv. Spm.: Når du går på flyktningekontoret og føler deg nedfor, er det fordi de ser ned på deg, de tror deg ikke?

--Ikke direkte. Jeg føler meg ensom og har det vondt når jeg møter opp der. Jeg føler meg skamfull og flau. Når jeg søker noe, sier de at det får du ikke.

Flyktningekontorets todelte rolle -- det har både en kontrollfunksjon og en hjelpefunksjon -- kom tydelig fram i mange av flyktningenes uttalelser. Noen opplevde at kontrollfunksjonen var altoverskyggende på flyktningekontoret og fortalte at de ikke lenger oppsøkte flyktningekontoret. På mitt spørsmål om de hadde prøvd å søke eller eventuelt klage på avslag fikk jeg til svar at det nyttet ikke likvel. For mange er det å skrive et klagebrev i tillegg en stor byyg. Mistenksomhet er ikke bare noe enkelte flyktninger møter på flyktningekontoret. Mange opplever at mistenksomheten ikke ligger så langt under overflaten i lokalsamfunnet. Flyktningene blir synlige når de går på flyktningekontoret. Ifølge to kvinner, en iraner og en vietneser:

Jeg liker ikke å gå på flyktningekontoret. Hele Breidstrand sitter og ser på meg.

¹⁴ Disse henvendelsene var vanskelig for meg å forholde meg til. Jeg kunne føle hvor tung situasjonen var for den som spurte. Samtidig visste jeg jo at jeg var ansatt for å formidle helhetsinntrykk og ikke blande meg opp i enkeltsaker. I en slik situasjon kommer spørsmålet opp om hvem en egentlig er forpliktet overfor: de som har ansatt deg eller de du søker informasjon hos. Dette er et spørsmål ikke helt ulikt det spørsmålet Lars Gunnar Lingås stiller til ansatte ved sosialkontorer: Velger en å være "slavenes slavedriver og slave selv" eller velger en opprørrerrolle. Er et kompromiss mulig eller er interessenmetsetningene mellom de som styrer og de såkalte svake gruppene i samfunnet for stor?

Vi tar opp dette med deg fordi vi ikke tør å møte opp på flyktningekontoret. Man blir lagt merke til. Det er et øye som ser deg. Av og til har jeg også lyst til å møte opp på flyktningekontoret, men på grunn av de som ser, tør jeg ikke.

Spredning av flyktningekontoret

Som vist i det foregående avsnittet, er det mange grunner til at en del av flyktingene har et ambivalent forhold til flyktningekontoret. Dette skulle kanskje tilsi at de ville se positivt på en spredning av kontorets funksjoner til forskjellige kommunale etater. Bare en av de jeg snakket med opplevde imidlertid en slik spredning som en avgjort fordel:

Flyktinger sier om flyktningekontoret at det er som en far for oss. Det er en ressursperson som tar for seg de svakeste. Hvis du tenker at flyktningekontoret er som en familie og du så får høre at du ikke får hjelp, da blir det konflikter.

Spm.: Hvordan kan det være annerledes?

--Flyktinger må tas imot på en helt annen måte. Flyktningekontoret kan ha en rådgivende funksjon og jobbe med integrering. Penger må det jobbes med et annet sted.

Blant de som var mer skeptiske ble det blant annet pekt på at en spredning av flyktningekontorets oppgaver ville gjøre det mer uoversiktlig. Flere mente at denne spredningen, som innebærer at flyktingene må henvende seg til sosialkontoret med økonomiske spørsmål, ville bidra til å forsterke samfunnets stempeling av flyktinger som sosialklienter:

Personlig hadde jeg ikke valgt å slå kommunen og flyktningekontoret sammen... Vi blir sett på som sosialklient fra før; dette blir forsterket. Vi blir fokusert på der hvor vi absolutt ikke burde blitt fokusert på, nemlig foran sosialkontoret.

Det å bli gjort til klient, "klientifisert", i det norske samfunn kan være en svært vanskelig byrde å bære. Den generelle stemplingen av sosialklienter som mindreverdige, beregnende, kravstore, etc. som foregår ute i samfunnet (men også ofte inne på selve sosialkontoret), blir internalisert: "Du regnes ikke som menneske."

Flere av flyktingene bemerket at flyktinger som kommer til Norge ligger etter nordmenn i startgruppen; de trenger et forsprang for å kunne delta i samfunnet på lik linje med nordmenn¹⁵. Integreringsmodellen, det vil si at ansvaret for flyktingene fordeles på de kommunale etatene, synes å være et skritt i motsatt retning. Ifølge arkitekt Torbjørn Hansen som har undersøkt åtte kommuners boligbistand til flyktinger, så synes utviklingen mot en integrert modell i kommunene å redusere mulighetene for særbehandling (1993).

¹⁵ To av de husholdene jeg besøkte hadde noe avvikende oppfatninger om flyktningekontorets rolle fra resten av utvalget. I stedet for å se på flyktningekontoret som tidvis kontrollør som ikke alltid jobber i flyktingenes interesser, oppfattet for eksempel en vietnamesisk familie at flyktningekontoret jobbet for mye for flyktingenes økonomiske rettigheter. Denne familien følte at flyktingene får mer enn de behøver: "Naboen lurer på hvorfor noen flyktinger ikke jobber og likevel har bil." Familien hevdet at "...når flyktningekontoret bestemmer at et spesielt beløp er nok, så er det nok". En annen vietnameser var bekymret over at det skulle oppstå misforståelser mellom flyktinger og nordmenn. For å unngå dette må "...kommunen sørge for at flyktingene ikke går over grensen". Implisert i disse uttalelsene synes å være et ønske om at flyktningekontorets ansatte skal understreke sin funksjon som kontrollør for på denne måten å vise det norske samfunn at her eksisterer det ingen forskjellsbehandling.

VIII: Flyktingene og kommunale etater

Flere av flyktingene kom inn på sine erfaringer med enkelte andre kommunale kontorer. Jeg har derfor inkludert en kort sammenfatning av synspunktene.

Flyktingene er opptatt av **morsmålsundervisningen**. Ikke alle skoler i Ringaker kommune har morsmålsundervisning. Ifølge noen av flyktingene plasserer kommunen av denne grunn nyankomne familier i skolekretser med morsmålsundervisning. Dette anser flere som uheldig, da de peker på at nyankomne flyktinger blir plassert i de mest utsatte områdene i kommunen. I tillegg blir det pekt på at dette kan være med på å skape en "ghettoordning". På grunn av at ikke alle skolekretser har morsmålsundervisning har også noen av barna blitt nødt til å gå på skoler som ligger utenfor skolekretsen deres. Enkelte av flyktingene fortalte om flere års kamp med skolekontoret for å få barna sine flyttet til den skolen de egentlig sokner til.

I denne forbindelsen opplever nok enkelte av flyktingene at "det er sparebøsser som er viktig, ikke folk" når avgjørelser skal tas i kommunen. Både når det gjelder morsmålsundervisning for flyktingebarn og norskundervisning for voksne synes det å være et spørsmål om å spare. Det ble vist til at **voksenopplæringen** for flyktinger i "Dalen" en stund ble kuttet ut fordi kommunestyret hadde bestemt at det skulle være minst ti personer per kurs. Flyktinger ble derfor sendt fra "Dalen" til "Midtbygda for denne typen undervisning.

En tendens til å spare i kommunen ble også forbundet med kompetanse-oppbyggingskurs for morsmåls lærere. Enkelte følte at dette kurset ikke var godt nok, noe de også ga uttrykk for på forhånd. Likevel måtte de delta:

Det er en del penger som brukes i vårt navn, men hvis vi ikke får utbytte av det, er det bortkastede penger. Vi har hørt at 93-95% av budsjettet til flyktingene går til administrasjonen, cirka 3% går til klær og resten går til livsopphold. I Oslo er det mange flinke folk, de kunne ha invitert dem (til å lede kurset). Men... de vil spare penger; kaken skal etes her hjemme, den skal ikke deles. Mesteparten deltok på kurset for ikke å miste jobben: Hvis jeg ikke er takknemlig kan jeg miste jobben.

Flyktingene opplever at kommunen er opptatt av å spare penger. Samtidig blir det forventet at flyktingene skal være takknemlige for det som blir gjort for dem. Ifølge noen er forventninger om takknemlighet nøye forbundet med et usunt avhengighetsforhold til ansatte innenfor forskjellige kommunale kontorer:

Noen kommunale kontorer liker ikke å se at mennesker blir selvstendige. Vietnamesere går der etter ti år og får hjelp til å fylle ut skjema. Flyktingene skal helst være avhengige slik at "jeg får vist at jeg er snill". Hvor lenge skal man være avhengig av flyktingekontoret eller

skolekontoret? Dere burde være glade for å bli kvitt meg, for at jeg gjør jobben min søl. ikke stopp meg! Iranere prøver å gjøre jobben sjøl; vietnamesere viser hensyn og er takknemlige, de holder kontakt...

Avhengighetsforhold slik som beskrevet i sitatet overfor, reflekterer ulikheter mellom den som gir og den som tar imot. Flere av flyktningene påpekte at det synes å være en liknende ubalanse i forhold til hva som kan tillates av de som underviser og av elevene. En av flyktningene fortalte at hun ble innkalt til møte hvor hun opplevde å få kjeft fordi datteren ikke hadde møtt til en morsmålstime. Samtidig hadde ikke barna morsmålsundervisning i flere uker, noe som ble unskyldt. En annen uttalte at:

Vi blir trukket når vi møter opp for sent. Men ingenting skjer når ikke læreren møter opp.

Mens noen av flyktningene (og da spesielt noen av kvinnene) uttrykte tilfredshet med **arbeids- og norskkurs**, var andre mindre fornøyd med måten kombinasjonen norskkurs/arbeidstrening er lagt opp på. De mente at det her er behov for en bedre balanse mellom skole og arbeid. Noen av flyktningene har kommet med forslag til arbeidstrening/norskkurs som de mener vil tjene dem bedre. Forslaget ble "ikke akseptert" av kommunens representanter, men er tatt med under forslag til tiltak i denne rapporten.

Noen har opplevd at det har vært vanskelig å komme med kommentarer direkte til de som holder kursene. For eksempel ble det hevdet at selv om deltakerne på arbeidskurset ble oppfordret til å si sine meninger på åpne møter, har enkelte som har fulgt denne oppfordringen, opplevd å få påpakning for dette etter møtene:

Det blir holdt åpne møter hvor vi får vite at vi kan ta opp ting, men det kan vi ikke. Derfor er det ingen vits i å ta opp dette. (Til læreren:) Du hører ikke på oss. Vi får bare slutte med møtene; fortell oss hva vi skal gjøre, så gjør vi det.

Flyktningenes følelse av ikke å bli hørt understreker betydningen av å få en evaluering av arbeids- treningen:

Det er også viktig at studentene får lov til å si hva de mener og føler.

-- * --

Flyktningenes opplevelse av de vanskelige møtene med innbyggerne i lokalsamfunnet og ansatte på kommunale kontorer er presentert i Figur 1, på følgende side. Figuren er tenkt som et isfjell hvor de fysiske trakasseringene som flyktningene opplever, utgjør den synlige delen. Akkurat i overflaten - mer eller mindre synlige - ligger de psykiske trakasseringene mens vanskelige møter med representanter for kommunale etater utgjør den usynlige delen av isfjellet. De sistnevnte møtene - kanskje nettopp fordi de er lite synlige - er også de som kan gjøre mest vondt.

Den synlige hverdagen

Fysisk overgrep mot:

Personer:

Skyting, dytt og
slag, kasting av
gjenstander

Ting:

Bil, hus
postkasse,
leker

Psykiske overgrep

Telefonterror, terror på gata,
terror på offentlige kommunikasjonsmidler,
terror på utesteder.

Den usynlige hverdagen

Møte med kommunale instanser

Figur 1: De vanskelig møtene

IX: Kommunale tiltak

"Folk tror ikke vi er flinke nok -- så de setter igang tiltak": flyktingenes kommentarer til allerede igangsatte tiltak

Flere av flyktingene pekte på at tiltak blir satt igang i kommunenes regi uten flyktingenes medvirkning, noe som var en kilde til frustrasjon for flere. En iransk mann uttalte:

Flyktingene blir glemt. De blir aldri spurt hva de synes. Det legges ikke til rette for at flyktingene skal bli gode samfunnsborgere. Flyktingene får ikke lov til å være en del av samfunnet. De kan ikke være iranere; de har ikke tradisjoner lenger, og de kan ikke være norske. Dette virker som store påkjenninger.

Flyktingene "blir plassert" på kurs og tiltak "settes igang for dem" uten at de får være aktivt med på å styre innhold og utvikling. Dette synes å gjelde generelt for flere kommunale tiltak. Et eksempel på et slikt arrangert tiltak -- (som ikke nødvendigvis skiller seg ut, men som ble nevnt fordi det var aktuelt på den tida jeg samtalte med flyktingene) -- er kulturetatens "iranske dager". Enkelte av iranerne opplevde nok at det meste av grovarbeidet i løpet av disse dagene falt på dem, mens representanter for kulturkontoret tok de viktige avgjørelsene. Iranernes forslag ble ikke vektlagt når avgjørelser skulle tas:

Iranske dager ble slik som kulturkontoret ville ha det. Indirekte sier dette: Det er ikke noe demokrati her; det er vi som betaler, derfor er det vi som bestemmer. Det var ingen som tenkte på målet: det å få kontakt med lokalbefolkningen bare det så fint ut. Kommunen er ute etter PR. Alt skal være så flott, ellers går det ikke an...

For noen kan det se ut som om tiltak, ved siden av å ha et synlig (manifest) mål, også har flere usynlige (latente). For denne iraneren syntes det å skape PR for kommunen å være vel så viktig for arrangørene som det å skape kontakt mellom iranerne og resten av lokalbefolkningen.

En iransk manns oppfordring til kommunens representanter synes representativ for erfaringene til flere av flyktingene:

De må være litt fleksible, være aktive lyttere, få vekk den tankegangen at det er kun jeg som har rett. Da kan noe skje.

Selv om tiltak blir arrangert med flyktinger for øye, så angår de ikke flyktingene når sistnevnte ikke får være med på utformingen. Dette kan være en av årsakene til at det var

forholdsvis få kommentarer til allerede eksisterende tiltak. Et av tiltakene som **ble** nevnt, var **Krisetelefonen** hvor flyktningene kan ringe dersom de har vært utsatt for trakasseringer. Mens flere av vietnameserne mente at dette var et bra tiltak var iranerne mer delte i sitt syn. En iraner mente for eksempel at krisetelefonen peker ut en gruppe og således virker stigmatiserende. En annen var av den oppfatning at dette tiltaket ikke ville hjelpe noe særlig, for "...hva kan en gjøre når vindusruta knuses?"

Noe av den tvilen som rettes mot krisetelefonen kan være et utslag av tidligere erfaring med at lite skjer når en rapporterer overgrep.

Flyktningene har også opplevd å få henvendelser fra frivillige organisasjoner som vil arrangere treff og tilstelninger mellom nordmenn og flyktninger. Disse henvendelsene blir verdsatt, men igjen har enkelte flyktninger erfart at det blir forventet at flyktningene skal stille opp når det passer den eller de som ringer, det vil si at flyktningene blir forventet å skulle tilpasse seg.

X: Holdninger

Flyktingenes opplevelser av møter -- da spesielt med representanter for offentlige kontorer -- kan sees som indikasjoner både på forholdet flykting/hjelper innenfor rammen av det sosial hjelpeapparatet samt på generelle norske holdninger og verdisyn.

I en artikkel som tar for seg "klientifisering" av flyktinger, peker Dorsh Marie de Voe på hvordan et hjelper/mottakerforhold ideelt er beskrevet å skulle være basert på gjensidig tillit (19..). Reelt er forholdet imidlertid basert på ulikheter hvor den som gir definerer forholdet mellom de to partene. Det å gi innebærer ofte forventninger om takknemlighet samt en mistenksomhet til om hvorvidt mottaker virkelig er "verdige trengende". Som en følge kan "gaven" av mottaker oppfattes som et (mer eller mindre bevisst) ønske fra givers side om å bekrefte mottakers hjelpeløshet og ydmykhet (de Voe 198.: 90).

"Flyktingene skal være en stakkar", uttalte en iransk kvinne. En iransk mann påpekte at "...flyktingene skal helst være avhengig slik at 'jeg får vist at jeg er snill'". Flyktingearbeidet i kommunen synes også å være preget av en viss veldedighetstankegang hvor det blir forventet at flyktingene viser takknemlighet og er fornøyd med det de blir tildelt. Et utpreget eksempel i så måte er flyktingekontorets innsamling av klær til flyktingene. En av flyktingene sa at dette

...knuser flyktingene. Alle synes synd på oss. På et lite sted blir man lett gjenkjent i brukte klær.

I et forhold som defineres av giver, får mottaker ikke lov til å vise hva hun eller han kan. Sistnevnte får ikke lov til å bli giver selv:

Folk tror ikke vi er flinke nok. Så de setter igang tiltak.

Nordmenn tror ikke på oss. Nordmenn tror de er flinke, best. De tror ikke at også vi kan lære bort.

Som vist har enkelte av flyktingene opplevd å ha forslag som ikke blir hørt, å sitte inne med kunnskap som ikke blir benyttet. De blir oppslukt av et hjelpeapparat som har en tendens til å se på seg selv som eksperter og på flyktinger som forholdsvis uinformerte og til dels uvitende klienter (de Voe, 198.: 91).

På flere måter virker det som om flyktingene blir oppfattet som og behandlet som barn. De blir moralisert overfor; de er barn som må lære hvordan de skal oppføre seg. Samtidig er de barn som en ikke helt kan stole på. En må derfor være på vakt overfor dem.

Jeg har allerede referert til Peggy McIntoshs artikkel om hvite privilegier (1988). Et av hennes utgangspunkt er at hvite amerikanere (i dette tilfellet hvite nordmenn av protestantisk bakgrunn) har en tendens til å se på seg selv som moralsk nøytrale, som en modell for hva andre bør følge. Hvis en til dette selvbildet føyer stereotyper som de fleste nordmenn har blitt "matet" med gjennom populærkultur, skolebøker, oppslagsverk, etc. om "de andre" som naive, enkle og karaktersvake, er det kanskje ikke å undres over at forholdet flyktning/offentlig representant, som i utgangspunktet er basert på ulikheter, blir ytterligere vanskeliggjort. (Se Olav Eriksens og Anne Kristensens **Hvite løgner**, 1992.)

Innbyggere av norsk bakgrunn i dette landet tar mange oppfatninger, både om seg selv og andre, for gitt; oppfatningene kan derfor være mer eller mindre skjulte for den enkelte, spesielt fordi en ikke har vært nødt til å stille spørsmål til disse oppfatningene. Flyktningene på sin side -- som ser tingene utenfra og som blir utsatt for effekten av disse oppfatningene -- har dannet seg sine oppfatninger om de nordmenn de møter. En iraner pekte for eksempel på at han foretrekker de nordmenn som "...er for rasisme". De blir som regel hyggeligere når de "blir omvendt" enn mange av de som påstår de er mot rasisme. Bak denne fasaden mente han at det kunne ligge holdninger som det "å se ned på" og medynk: "Da er rasistene ærligere." En vietnameser fortalte at flyktningene er reddere for flyktninge- og skolekontoret som ikke forstår flyktninger, enn de er for direkte rasisme:

Når det gjelder rasisme...

Når de dreper, dør du.

Når de ødelegger ting, så kan du reparere dem.

Når du ikke blir forstått på flyktningekontoret eller skolekontoret, så lever du med dette resten av livet.

En av flyktningene som hadde blitt fortalt av en av kommunens representanter at "...dersom dere ikke klarer dere, kan dere bare søke dere tilbake til Vietnam", pekte på at:

Vi glemmer rasistene fort. Vi er ikke så triste når vi kommer hjem. Når vi nettopp kommer fra Vietnam og så får høre at vi skal dra tilbake... dette skader mye... Folk med makt skader mye mer!

Som tidligere vist har flyktningene pekt på hvordan den psykiske trakasseringen de opplever kan være vel så skadelig som den fysiske. Denne trakasseringen blir ekstra vond å bære når den kommer fra offentlige representanter som blir forventet å skulle være en støtte.

Under dagens vanskelige økonomiske situasjon kan det være lett å oppleve at en er overlatt til det offentlige. For å kunne overleve, må en leve opp til det som blir forventet av en. Samtidig kan dette være med på å forsterke avhengighet heller enn uavhengighet:

Det er to grupper flyktninger. En gruppe som tar initiativet, en som går etter planen. De stoler på myndighetene. De får store problemer. De stoler på hjelpeapparatet. Etter en stund gir de opp, faller av...

Kulturelle og historiske tendenser i det norske samfunn, nedfelt i holdninger, kan være med på å "oppmuntre" til avhengighet heller enn uavhengighet for flyktningene, til en fornektelse heller enn bekreftelse av en selv som en ressurs- og kunnskapsrik person.

XI: Forslag til tiltak

Forslag til tiltak i forhold til flyktningekontoret

Flere av flyktningene i dette utvalget ga uttrykk for en opplevelse av mistenkeliggjøring fra kommunale instanser med en kontrollerende funksjon. Overfor flyktningekontoret ble det foreslått for kontoret at det blir kjent med flyktningene på sistnevntes premisser, at det driver holdningsskapende og informasjonsarbeid både innad på kontoret og utad til lokalbefolkningen og at det fungerer som en rådgiver og veileder overfor flyktningene.

"Kom hjem til oss!"

Som nevnt er både vietnamesere og iranere av den mening at flyktningekonsulentene bør bruke mer tid til å besøke flyktningene hjemme. Da vil de skjønne bedre hvordan folk har det. Og -- som flere av flyktningene var opptatt av -- de vil skjønne at de fleste er ærlige. Noen hadde imidlertid store betenkeligheter med å få besøk av flyktningekontoret. Ikke alle har positive erfaringer med tidligere besøk. I stedet for åpenhet har noen opplevd mistenksomhet, tilkjennegitt gjennom bemerkninger som:

Jeg ser dere har fått nytt kjøkken; mitt kjøkken er så og så gammelt.

Dere har fått nytt TV ser jeg; mitt TV er veldig gammelt.

Bedømmelse av andres liv ut fra egne normer skaper avstand. Ved å bli kjent med flyktningene på **deres premisser**, ville flyktningekontoret få bedre kunnskap om flyktningenes hverdag. Med slik kunnskap vil det også være lettere for flyktningekontoret å gi informasjon som flyktningene trenger, samtidig som kontoret kan være sikker på at informasjonen når fram.

Flyktningekontoret må sørge for å informere seg selv og andre om flyktningenes situasjon.

Flyktningekontoret har vært opptatt av den informasjonen som skal ut av kontoret -- både den til flyktningene og den til lokalsamfunnet. Like viktig -- om ikke viktigere -- er oppdatering av informasjonen og holdningsskapende arbeid innad i flyktningekontoret, de ansatte imellom. Flere av iranerne mente for eksempel at saksbehandlerne med fordel kunne være mer orienterte om det moderne Iran. Dette fordi de av og til har opplevd en tendens blant de ansatte til å betrakte deres hjemland som "tilbakestående" og "tradisjonelt".

I denne forbindelse ble det også ytret ønske om at flyktningekontoret var mer informert om flyktningene og hvilke konsekvenser en flyktningesituasjon får. Flyktningene etterspurte her forståelse for og innsikt i hva det betyr å være flyktning. Noen pekte på at det spesielt er viktig å forstå hva slags problemer kvinnene har.

Videre ble flyktningekontoret oppfordret til å gå ut med informasjon når slike filmer som "Ikke uten min datter" blir satt opp på kinoer. Flere mente at denne filmen var spekulativ idet den gikk ut med budskap som bidro til å bekrefte folks stereotyper. De iranske kvinnene fikk plutselig stor medlidenhet i "Bakkeland" kommune etter dette. Bemerkninger som: "Stakkars deg, hvordan er din mann?" var ikke uvanlige.

Flyktningekontoret må sørge for at flyktningene blir informert om rettigheter og plikter i arbeidslivet.

Fordi de ikke var klar over hvilke rettigheter de hadde, opplevde flere å ha bli forbigått i arbeidslivet. Noen pekte på hvor viktig det er å være klar over hva man skal gjøre når en arbeidsgiver prøver å unngå sine forpliktelser, noe som kanskje flyktningene opplever vel så ofte som andre. En iransk mann mente blant annet at flyktningekontorets viktigste oppgaver burde være å gi informasjon, hjelpe flyktningene i arbeidslivet, hjelpe med å skrive og tolke avtaler, etc. for at flyktningene ikke skulle bli lurt.

Flyktninger trenger en rådgiver.

Behovet for en rådgiver eller en støttekontakt er allerede blitt nevnt. En iraner foreslo følgende:

Kontakten behøver ikke nødvendigvis å få penger, men kan være der når flyktningen trenger det og få dekket utgifter til slike ting som reiser, etc. Man behøver ikke å få penger for å være venner. Det å ha en støttekontakt kan hjelpe flyktningene til å lære norsk og til å finne arbeid.

Er flyktningekontoret flyktningenes talsperson?

Enkelte flyktninger ønsket klar tale fra flyktningekontoret med hensyn til hvor flyktningekontoret står:

Hvis flyktningekontoret er flyktningenes talsperson, kan de kreve visse ting fra sine sjefer. Dersom de ikke er talsperson, så må det gjøre det klart at de bare har med økonomiske saker å gjøre og ikke noe mer. Det skjer ofte en forskyvning av ansvar. Vi vet til slutt ikke hvem som har å gjøre med hva.

Dette kan tolkes som en oppfordring til flyktningekontoret om å diskutere standpunkter og opplevelse av tilhørighet (til hvem og hvordan) på kontoret.

Forslag til tiltak i forhold til andre kommunale kontorer

Evaluerings- og organisering av arbeidstrenings-/norskkurs:

Jeg har tidligere vist til misnøye med kommunens tilbud når det gjelder arbeidstrenings- og til at det i denne forbindelse ble ytret ønske om en evaluering av arbeidstreningen. Ifølge en av flyktningene:

Kommunen bør stille opp med intervju og finne ut om hvordan det går med flyktningene.

Kommunen kan spørre flyktingene om det er effektivt å gå på datakurs, spørre om de lærer noe på kurset, finne ut hvorfor de ansatte jobber der, om flyktingene får noe nytte av kurset etterpå...

Denne mannen mente at:

...dersom de i etaten kommer på arbeidskurset og tar en test, vil de finne ut at flyktingene ikke har lært noen ting.

Brukermedvirkning har nesten blitt et moteord i den norske samfunnsdebatten. Denne undersøkelsen understreker betydningen av å praktisere det en snakker om. Uten å kunne delta aktivt i de forskjellige fasene av tiltenkte tiltak, mister tiltakene betydning for de det gjelder. Aktiv deltakelse innebærer også forslag til endring av allerede igangsatte tiltak. I forbindelse med arbeidstrenings- og norskkurset foreslo for eksempel flere flyktinger at prosjektdeltakerne skulle få en praksisdag hvor de kunne jobbe gratis ved en eller annen bedrift i kommunen og på denne måten få møte nordmenn og lære norsk. En av dem pekte på flere fordeler ved dette forslaget:

-- Når du har norskkurs, kan du bruke den norsken du har lært på arbeidet. Når du har arbeid, må du kunne norsk, derfor vil du ønske å lære mer norsk på norskkurset. Dersom man har praksis 1-2 år, da lærer man mange fagord og blir flinkere og flinkere etter hvert. -- Arbeidsgiver vil kunne se erfaring og arbeidsviter hos flyktingene slik at de kan få jobb senere. Så lenge flyktingene bare deltar på kurset, kan ikke arbeidsgiver se hvilken erfaring de har. Det er umulig å få jobb senere, det er umulig å få kontakt med nordmenn. Det gir et godt inntrykk når du har jobbet et par år; det gir større sjanser for jobb. Det at du har nærkontakt med nordmenn vil redusere rasismen. Hvis det er seksti stykker som jobber i dette prosjektet, så vil nordmenn se veldig positivt på dette. -- Dette vil spare penger for kommunen. Når alle går ut i arbeidsmarkedet, vil ikke de ansatte (på arbeidstrenings- og norskkurset) jobbe full stilling. Dette vil spare penger.

"Møteplasser" for flyktinger og nordmenn:

Gjentatte ganger i løpet av mine samtaler med flyktingene ble det påpekt at det er viktig å skape muligheter for møter mellom nordmenn og flyktinger. Det har derfor blitt understreket at arbeidstiltak ikke bare må rettes mot flyktinger: "Flyktinger lærer ikke norsk når de bare er sammen med hverandre." Et forslag av en litt annen type -- men som ville kunne bidra til å skape større forståelse mellom forskjellige grupperinger i kommunen -- var opprettelse av kontaktgrupper mellom flyktinger og eldre. Noen av flyktingene har allerede tatt opp dette med en kommunerepresentant og det har vært snakk om å arrangere en temakveld hvor eldre og flyktinger kan møtes. En iransk mann pekte på at de eldre er en viktig gruppe for flyktingene å få kontakt med av flere grunner:

- Det har blitt vist til at eldre er mest skeptiske til innvandrere.
- Eldre er ofte rådgivere for ungdommen.
- Savnet etter egen familie i hjemlandet er stort blant flyktingene. Det vil hjelpe om flyktingene kunne få kontakt med eldre.

Forslag til egen-organisering

Flyktingene må starte sine egne organisasjoner:

Både vietnameserne og iranerne understreket betydningen av å ha en egen organisasjon, enten det nå er en interesseorganisasjon som skal ivareta ens interesser og/eller en organisasjon som ivaretar sosiale behov. Noen av vietnameserne pekte imidlertid på at det hadde vært vanskelig å finne økonomisk støtte til å starte egen organisasjon. Det ble dessuten hentydet at organisering kunne by på problemer på grunn av motsetninger blant forskjellige vietnamsiske grupperinger.

Bakkeland Tiltaksplan

Det var få av flyktingene som visste stort om **Bakkeland Tiltaksplan**. Enkelte hadde imidlertid gjort seg opp noen tanker med henblikk på hvordan Tiltaksplanen kunne ta opp i seg flyktingenes sak. En av iranerne pekte på at:

Tiltaksplanen arbeider stort sett i forhold til norske. Jeg hadde håpet at flyktingene kunne ha vært med. Det er flyktingene som mangler. Norsk ungdom må være sammen med flyktingene. -- Jeg har aldri blitt spurt om å være med (i Tiltaksplanens arbeid). En tilsvarende Tiltaksplan startes i "Dalen", men ingen flyktinger har blitt spurt om å være med¹⁶.

Ved siden av ønsket om deltakelse i selve arbeidet rundt Aksjonsplanen, var flyktingene spesielt opptatt av at Aksjonsplanen skulle delta i informasjonsarbeid om flyktinger (sammen med andre kommunale etater) og at den skulle ta for seg medias tendenser til å underbygge stereotyper om flyktinger.

Informasjon:

Flere pekte på betydningen av å presentere informasjon om hvorfor flyktinger kommer til Norge:

Min drøm er at de som jobber med i "Bakkeland" Tiltaksplan, kan veilede de som er rasister slik at de **forstår** hvordan vi opplever livet vårt. Vi vil ikke forlate landet vårt, men på grunn av politiske problemer må vi dra... Vi vil ikke bli syntet synd på; poenget er at de **forstår** det...

Det ble nevnt at denne informasjonen må bli tilgjengelig for alle aldersgrupper: "Dette må gjøres så tidlig som mulig, helt fra folk er små." I denne forbindelse blir skolen viktig; informasjonen må bli en fast del av undervisningen:

Siste år (1991) hadde skolen laget noen viktige skippertak. Nå er det helt slutt; vi hører ikke noe mer. Det burde være kontinuerlig...

¹⁶ Flyktingene i "Dalen" fikk senere innbydelse til å være med i arbeidsgruppa som skulle planlegge Aksjonsplanen i "Dalen".

Informasjonen kan også ta forskjellige former. Blant annet ble bruk av reklame, aviser og filmer foreslått. Enhver anledning som byr seg må gripes. Betydningen av å få med ungdommen i selve opplysningsarbeidet ble også understreket.

Aksjonsgruppe i forhold til media:

I forbindelse med forskjellige uheldige uttalelser og oppslag i lokalavisene ble det foreslått at det opprettes en gruppe som spesielt tar for seg rasistiske vendinger i avisene. Det vil si at representanter for denne gruppa deltar aktivt i avisdebattene og på denne måten blir talspersoner for flyktingene. Flere av de jeg snakket med, pekte på at det er spesielt viktig at nordmenn tar del i disse debattene:

Jeg har lest innlegg som har kommet på trykk; en del usaklige innlegg. Hvorfor svarer ikke nordmenn? Vietnamesisk ungdom stjal noen sigaretter. Det som gjør meg skuffet er at de skriver en halv side om dette, til og med på første side. -- En som het X har skrevet veldig mange stygge innlegg om flyktinger i avisen. Etter en lang stund skrev en nordmann inn og etter det har det ikke kommet flere innlegg.

XII: Oppsummering

Flyktningene har mistet mye på sin vei til Norge. Det å kunne gjenopprette en følelse av trygghet, av tilhørighet er avgjørende i en, i utgangspunktet, vanskelig situasjon. Det er imidlertid mange faktorer i det norske samfunn som er med på å undergrave heller enn å støtte flyktningene. Selv om jeg i denne rapporten har tatt for meg ulike temaer -- betydningen av hjemmet, opplevelse av fysisk og psykisk trakassering og møter med ulike kommunale representanter -- er de alle på sett og vis forbundet med hverandre.

Hjemmet -- og i denne forbindelse det å føle seg hjemme -- er viktig, spesielt i en situasjon hvor en har måttet bryte opp fra alt det en tidligere har forbundet med hjem (inkludert ens fedreland). I denne rapporten er hjemmet beskrevet som et mulig fristed, men også som et fengsel. Flere av flyktningene i dette utvalget synes å oppleve at tilværelsen i "Bakkeland" kan ha en tendens til å bli mer lik en fengselstilværelse enn et fristed. Både menn og kvinner opplever å bli isolert i Norge. De har mistet en følelse av tilhørighet og identitet som de kan ha problemer med å finne tilbake til i sin nye tilværelse. Flere omstendigheter bidrar til dette.

En slik omstendighet er generelle politiske og økonomiske tendenser i det norske samfunn. Således kan for eksempel en restriktiv visumpolitikk i forhold til folk fra "tredje verdensland" resultere i at kontakten med en del av den nærmeste familien i hjemlandet ikke kan opprettholdes gjennom besøk til Norge. Den tiltakende arbeidsløsheten i samfunnet -- som i særlig grad går ut over innvandrere og flyktninger fra "den tredje verden" -- resulterer i at mennene spesielt mister viktige identitetsbekreftende oppgaver.

En annen omstendighet har å gjøre med forholdene i lokalsamfunnet. Her var det flere som pekte på en generell norsk lukkethet -- en lukkethet som resulterer i avstand heller enn nærhet mellom folk flest i samfunnet. Det var noe uenighet om hvorvidt lokalbefolkningen er interessert i å komme i kontakt med folk fra andre kulturer. Mens flere mente avgjort nei, var enkelte andre av den oppfatning at det er interesse, men at nordmenn ikke vet **hvordan** de skal iverksette denne interessen. Det ble pekt på at dersom flyktningene ønsker å få kontakt med norske kvinner og menn, må de være pågående og utholdende.

Forskjellige former for utestengning (både fra lokalsamfunnet og fra det norske samfunn generelt) kan resultere i følelser av forlatthet og isolasjon. Norge og hjemmet i "Bakkeland" blir et fengsel. En iraner uttykte at "flyktningene blir glemt". De blir usynlige i sammenheng som har å gjøre med deltakelse og sosialt samvær i samfunnet. Samtidig opplever enkelte at det i lokalsamfunnet blir passet nøye på at flyktningene holder seg innenfor en forventet ramme av nøkternhet og beskjedenhets. Noen av flyktningene opplever at det blir stilt strenge krav til hva en flyktning kan tillate seg å gjøre: "Som flyktning skal du ikke vise hvem du er."

I kapitlet om **fysiske og psykiske overgrep mot flyktningegrupp**a er boligen, bilen, (og i enkelte tilfeller, postkassen) beskrevet som typiske gjenstander som er utsatt for angrep utenfra. Indirekte er imidlertid disse angrepene også overgrep mot personer. Mens boligen i utgangspunktet kan være et sted som er åpent for folk som kommer utenifra, kan angrepene føre til en økt avstand mellom det som foregår innenfor husveggene og det som foregår utenfor. Bilen, på sin side, kan både representere beskyttelse **mot** og kontakt **med** utenomverden. Postkassen symboliserer kommunikasjon med hjemlandet. Begge gjenstander er viktige og sårbare forbindelseslinjer for flyktningene.

Under direkte fysiske overgrep er inkludert skyting, dytt og slag, kasting av stein og flasker, etc., mens psykiske overgrep blant annet omfatter bil- og telefonterror, visning av finger og tilrop på gate og utesteder.

Psykiske overgrep kan ha like alvorlige følger som fysiske. En iransk mann uttrykte at "...det er den psykiske trakasseringen jeg er redd for, det er den jeg er mest alene om". Trakasseringene er for flyktningene forbundet med følelser av tristhet, angst og redsel. Foreldre er spesielt bekymret for barnas velferd. De opplever at det er barna som er mest utsatt; barna kan ikke beskytte seg selv på samme måte som voksne. Flyktningene ser heller ingen ende på overgrepene; nåværende tilstander, både lokalt og internasjonalt, gir grunn til bekymring for framtida.

Flere av flyktningene ser overgrepene i lys av en generelt forverret økonomi og økt arbeidsløshet i det norske samfunn. I en vanskelig økonomisk situasjon er flyktninger og innvandrere fra "den tredje verden" blitt utpekt som syndebukker, som årsak til det som går galt av grupperinger i den norske befolkning. Mens "fremmedfrykt" har vært et ofte omtalt begrep i norsk debatt om årsaker til trakasseringer og overgrep, mente noen av flyktningene at nordmenns frykt bunnet i det å skulle måtte gi opp noen -- og endatil måtte dele -- tilegnete materielle goder.

Mange av flyktningene i dette utvalget hadde tydeligvis brukt mye tid på å forsøke å sette seg inn i virkeligheten til de gruppene de hadde opplevd direkte overgrep fra. Innbyggere av norsk avstamning har ikke på samme måte vært nødt til å sette seg inn i virkeligheten til minoritetsgrupper i det norske samfunn. I denne rapporten har det blitt argumentert med at ulik tilgang til makt og privilegier gir noen grupper flere valgmuligheter enn andre. Sådledes kan majoritetsgruppa i det norske samfunn velge å forbli uvitende om virkeligheten til minoritetsgruppene.

Flyktninger forholder seg ikke passivt til de overgrepene de opplever fra representanter for lokalbefolkningen. Jeg har valgt å beskrive de forskjellige typer handlinger og reaksjoner langs en akse hvor taushet danner det ene ytterpunktet og samling i allmøter og aksjoner danner det andre. I tillegg kommer en diskusjon om muligheten for at ting kan sprekke en dag, det vil si at vold fra lokalbefolkningen svares med vold fra flyktningene, samt flyttinger fra kommunen.

En av mulige reaksjoner på overgrep er rapportering til **politiet**. Flyktningene blir stadig oppfordret, både av flyktningekontoret og av andre representanter fra kommunen og organisasjonene, til å kontakte politiet når de blir utsatt for trakasseringer. Av erfaring stiller imidlertid flertallet av flyktningene i dette utvalget seg tvilende til at slik rapportering har noe for seg. Det synes ikke som om politiet **kan** eller **vil** gjøre noe. Det faktum at politiet ofte skylder på manglende ressurser når de blir tilkalt, ble av noen forbundet med redsel -- både generell redsel og redsel for lokalsamfunnets reaksjoner: "...faren din jobber for flyktninger". Og selv når folk blir tatt, mener flyktningene at det skjer lite eller ingenting. En pekte på at

overgriperne kunne være trygge for reaksjoner fra politiet når det gjaldt vold mot flyktninger; det var ved andre typer lovbrudd at de måtte ta seg i vare.

Flyktningene blir også oppfordret til å komme til **flyktningekontoret** med sine problemer. Her kan de få støtte og hjelp -- til selvhjelp. En overordnet målsetting for flyktningekontoret er en vektlegging på flyktingenes selvhjelpenhet og bruk av egne ressurser.

Flyktningene i dette utvalget viste seg å være delte i sitt syn på flyktningekontoret. Generelt syntes det å være en opplevelse om at signalene fra kontoret er motstridende. Det blir for eksempel oppfordret til selvhjelpenhet mens enkelte erfarer at det ikke gis konkrete muligheter til innvirkning på eget liv. (Her ble blant annet bosettingsprosedyrene trukket inn som eksempel.) Flyktningene blir anmodet om å oppsøke flyktningekontoret, men av flere grunner føler noen at det bare ligger ord og ikke ønsker om å handle bak en slik uttalelse. Noen pekte på at det kan være vanskelig å få kontakt med enkelte ansatte på flyktningekontoret. Andre har erfart at løfter som blir gitt en dag enten ikke blir fulgt opp eller de blir trukket tilbake igjen. Måten de blir behandlet på på flyktningekontoret opptar flyktningene. Mangel på samsvar mellom løfter og praksis er med på å svekke tilliten til kontoret.

Når flyktningene først kommer til kommunen, er flyktningekontoret en viktig kontakt. For flere (og kanskje spesielt for vietnameserne) kan kontoret symbolisere foreldre. Foreldre har krav på respekt; i en slik situasjon kan det være svært vanskelig å vise misnøye. Mange av flyktningene i dette utvalget hadde imidlertid gjort seg opp meninger om hvorfor deres forhold til flyktningekontoret fungerte mer eller mindre godt. Noen mente at muligheten for økonomiske innsparinger veier tungt for flyktningekontoret og er med på styre kontorets handlinger (eller unnlåtenhet til å handle) overfor flyktningene. Flere påpekte at de blir behandlet på en spesiell måte fordi flyktningekontoret tror de jukser. Dette mente de hadde å gjøre med tidligere overskridelser fra enkelte flyktninger. Andre mente at det var liten interesse for flyktingenes meninger og erfaringer på flyktningekontoret: Flyktningene blir ikke verdsatt for det de er.

Til tross for et noe nølende forhold til flyktningekontoret, var flere av de jeg snakket med skeptiske til en spredning av kontoret. Spesielt mente noen at det å tillegge sosialkontoret det økonomiske ansvaret for flyktningene ville understreke en tendens i samfunnet til å likestille flyktninger med sosialklienter.

Heller enn å se på flyktningene som til dels uvitende klienter, ble flyktningekontoret oppfordret til å ta seg tid til å bli kjent med flyktningene på deres egne premisser. Dette mente noen kunne motvirke en tendens til å mistenkeliggjøre flyktingenes motiver. Andre pekte på at det ville gjøre det lettere for flyktningekontoret å gi informasjon som flyktningene trenger. Kontoret kunne dermed også være tryggere på at informasjonen ville nå fram til flyktningene.

Betydningene av informasjon var i det hele tatt noe som ble understreket av flyktningene. Dels ble det pekt på at de ansatte på flyktningekontoret med fordel kunne drive kontinuerlig intern oppdatering og holdningsdiskusjoner vedrørende forhold i flyktningegruppenes hjemland og om hva det innebærer å være flyktning i Norge. Informasjon til flyktningene med hensyn til rettigheter og plikter i arbeidslivet ble også etterlyst. Og endelig ble det stilt spørsmål til om flyktningekontorets ståsted; flyktningene er usikre på hvorvidt kontoret er deres talsperson eller kommunens. En slik usikkerhet svekker tilliten til flyktningekontoret.

Samtalene om flyktningekontoret var samtidig samtaler om **holdninger** til flyktningene hos kommunalt ansatte. Enten det gjaldt kontakt med skole-, arbeids- eller kulturkontoret opplevde enkelte at det kunne være store ulikheter mellom de som gir ("ekspertene") og de som i noen tilfeller blir sett på som uvitende og uinformerte og derfor ikke kan gjøre annet enn å ta imot. I situasjon som mottaker kan det være vanskelig å komme til orde. I stedet blir det forventet at en skal være takknemlig for det som blir gjort for en. I en sammenheng hvor enkelte kan føle at kommunen ikke lytter aktivt til og tar flyktningene med på råd i aktiviteter og tiltak som angår dem, blir følgende kommentar forståelig:

Når det blir satt opp en undersøkelse som går på rasisme, ler alle... Kommunen gjør ikke noe selv... Etatene kan ikke hjelpe i en liten sak; hvordan skal de da gjøre noe med rasisme?

Jeg har tidligere vært inne på at psykiske overgrep kan være like sårende som direkte fysiske angrep. En flyktning påpekte at han, iallefall i noen tilfeller, kunne gjøre noe med synlige angrep. Usynlige overgrep, så som sårende uttalelser, handlinger og indirekte nedlatende holdninger fra folk med innflytelse over ens liv, står en ofte mer maktesløs overfor. Til syvende og sist er det kanskje disse usynlige overgrepene som er de mest nedbrytende.

-- * --

Et av utgangspunktene for denne rapporten var den vold og trakassering som flyktningene har opplevd (og opplever) i "Bakkeland" kommune. Utvalget av flyktninger i undersøkelsen har påpekt hvor vanskelig (eller umulig) det er å leve i stadig redsel for fysiske overgrep. Like vanskelig er imidlertid psykiske overgrep, både de synlige og de mer usynlige (som kommer til uttrykk gjennom holdninger). Mens noen av de beskrevde holdninger og overgrep er spesielle for "Bakkeland" kommune, dens beboere og representanter, er det nærliggende å spekulere på at det som er omhandlet her avspeiler en tendens i det norske samfunn generelt. For å kunne bekrefte dette vil imidlertid undersøkelser av ytterligere kommuner -- hvor flyktingers og innvandreres opplevelser understrekes -- være nødvendig. En sammenlikning av kommuner vil i tillegg være nyttig med hensyn til å avdekke områder som kommunene konkret kan arbeide videre med -- i samarbeid med innbyggerne i kommunene.

Litteraturliste

Berg, Berit (red.):

Velkommen nye landsmenn? Erfaringer med kommunalt flyktningearbeid. Oslo: Kommuneforlaget.

Bjørøgo, Tore:

Vold mot innvandrere og asylsøkere. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt, rapport 136, desember 1989.

Brekke, Live:

Innvandrerkvinnene: Hva vet vi om dem? Oslo: PRIO Working Paper 5/1982.

Christensen, Olav & Anne Eriksen:

Hvite løgner: Stereotype forestillinger om svarte. Oslo: Aschehoug, 1992.

De Voe, Dorsh Marie:

"Framing Refugees as Clients", International Migration Review, 15, 1, s. 88-94, 198..

Feagin, Joe R. & Clairece Booher Feagin:

"Theories of Discrimination", i Rothenberg, Paula S. (red.): Racism and Sexism: An Integrated Study. New York: St. Martin's Press, 1988.

Giertsen, Hedda:

"God kritikk?", Nytt Norsk Tidsskrift, 4, s. 375-377, 1991.

Gullestad, Marianne:

Kitchen Table Society. Oslo: Universitetsforlaget, 1984.

Larsen, Anne Kathrine:

"Elska din granne, men lat grinda stande -- Sosialt samvær i en vest-norsk bygd", i Klausen, Arne Martin (red.): Den norske væremåten. Oslo: Cappelen, 1984.

Levin, Jack & William C. Levin:

Ageism: Prejudice and Discrimination against the Elderly. California: Wadsworth Publishing Company, 1980.

Lien, Inger Lise:

"En god forsker eller et godt menneske?", Nytt Norsk Tidsskrift, 2, s. 177-185, 1991.

Lien, Inger Lise:

Sosialkontorenes plass i innvandrernes problem-løsningsrepetoar. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 4/1986.

Lingås, Lars Gunnar:

"For mye tro -- for lite viten", Sosionomen, 18, s. 3-13, 1991.

McIntosh, Peggy:

White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming to See Correspondences Through Work in Women's Studies. Wellesley College Center for Research on Women, Working Paper 189/1988.

Loona, Sunil:

"Samfunnsvitenskap og migrasjonsforskning i Norge -- en kritisk analyse", Innvandrerinformasjonen, 1, s. 6-13, 1983.

Pedersen, Elin:

Innvandrerkvinnens situasjon: Eksisterende kunnskap og framtidig kunnskapsbehov. Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet, 1992.

Rapoport, Amos:

"A Critical View of the Concept of Home." The Ancient Home and the Modern Internationalized Home: Dwelling in Scandinavia. Symposium at the University of Trondheim, 1992.

Samtaleveileder

Bosituasjon

1. Tid tilbrakt i Bakkeland kommune: Hvor lenge har du/dere bodd i kommunen?
2. Hvor har du/dere bodd tidligere? (Har en for eksempel bodd andre steder i Norge? Asylmottak? Hvordan opplevde en dette?)
3. Hvordan vil du beskrive boligen din?
4. Hvordan vil du/dere beskrive Breidstrand/Dalen som bomiljø?
(F.eks. hvordan virker Breidstrand på en som er innflytter til kommunen? For den som har bodd i Bakkeland kommune over tid kan det også være av interesse å spørre om opplevelser av forandringer i bomiljøet.)

Sosial nettverk

5. Hva gjøre du/dere på fritida?
(eks.: uformelle sosiale aktiviteter som forenings- og organisasjonsdeltakelse)
6. Hvor treffer du/dere venner og familie?
7. Hvem har du/dere mest omgang med?
(Dersom lite kontakt med såkalte innfødte Bakkelandinger, skulle en ønske at en hadde mer kontakt? Dersom dette har vist seg vanskelig, har en noen tanker om hva som hindrer kontakten?)

Muligheter/begrensninger i Breidstrand/Dalen

8. Hva opplever du/dere som bra i Breidstrand/Dalen ?
(eks.. enkeltpersoner/spesielle kontakter, spesielle aktiviteter, bruk av egne ressurser etc.)
9. Hva opplever du/dere som vanskelig i Breidstrand/Dalen?
10. Det har vært skrevet og snakket en del om trakasseringer mot flyktninger i Brumunddal spesielt. Har du/dere noen tanker rundt dette?
11. Har du/dere vært utsatt for slike trakasseringer?

12. Etter din/deres mening, hva er noen av konsekvensene av trakasseringen for flyktingene? (eks.: begrensninger på bevegelsesfrihet, talefrihet, engstelse, etc., men også samhold blant flyktingene, diskusjoner flyktingene i mellom)
13. Hva syns du/dere om politiets arbeid i forbindelse med trakasseringene? (f.eks.: dersom trakassert, har en anmeldt dette? Reaksjoner fra politiet? Hvorfor ikke meldt? Historisk tilbakeblikk, etc.)

Tiltak i kommunen - Flyktingekontoret

14. Hvilke forventninger hadde du/dere til flyktingekontoret? (Eventuelt snakke om disse har blitt innfridd før vi snakker om det mer spesifikke.)
15. Hva slags kontakt har du/dere hatt med flyktingekontoret? (f.eks.: hvor ofte kontakt, hva har de hjulpet med, etc.)
16. Hvordan har du/dere opplevd denne kontakten?
17. Hvordan kan flyktingekontoret tjene flyktingene bedre enn de gjør i dag?
18. Hvordan vil du/dere oppfatte mulig "spredning" av flyktingekontoret? (Dvs. spredning til etatene, sosialkontor, etc.)
19. Har du/dere hørt om Bakkeland Tiltaksplan?
b) Hvis ja, **hvor** har du/dere hørt om tiltaksplanen?
c) Hvis ja, **hva** har du/dere hørt om tiltaksplanen
20. Hva er ditt/deres inntrykk av tiltaksplanen?
21. Har dere hørt om "Et alternativt Breidstrand"?
22. Hva er ditt/deres inntrykk av "Et alternativt Breidstrand"?

Forslag til nye tiltak

23. Hva mener du/dere bør gjøres for å bedre samhandlingen mellom dere og andre Breidstrendinger/Dalinger?
24. Kunne du/dere selv tenke deg/dere å delta i noen aktiviteter?
26 b) Hvis ja, hvordan?

Generelt

25. Ser du/dere for deg/dere en framtid i Breidstrand/Dalen?
26. Hvis du/dere skulle beskrive bomiljø/lokalsamfunn som for deg/dere var ideelt, hvordan ville det se ut?

